

BY (7014) *cn, av i pt*

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

I. W funkcji spójnikowej (5926) :

1. Wprowadza zdanie podrzędne okolicznikowe (4121) :

A. Warunkowe: gdyby; si Mącz (1576) : By ząwždy ludzie milczeli/ Więceyby pokoiu mieli. *BierEz* D2 (30); Y ktoby mie żalował/ bys ty mnie żalowatz niemiała? *OpecŻyw* 81v (23); *ForCnR* D3v (2); *PatKaz I* 6v (2); *PatKaz II* 71 (2); *PatKaz III* 141v (8); *FalZioł V* 34 (3); *BielŻyw* 170 (2); *March*² D4; północne krainy [...] łą ftrony barzo zimne, tak iż by fie nie chowali wkożuchach [...] Nikakie by nie zetrwali od zimna. *MiechGlab nlb* 7; *BierRozm* 24 (2); *KłosAlg* A2; *LibLeg* 7/41v (6); *WróbŻołt* dd5v; *RejŁas* 411; *RejPs* 161 (16); *LibMal* 1543/69 (5); *RejRozpr* G (9); *SeklWyzn* c2; By to flo o czo infżego [...] Nie tak by mi ciężko było Gdy by mi tci nie rużyło *RejJóz* H2v (24); *SeklKat* Q4 (2); *RejRozm* 403 (3); *RejKup* k5 (37); *HistAl* K3 (2); *HistAlHUNG* A4; *KromRozm I* Pv (5); *MurzHist* T4v (3); miało mięśa abo mleczna/ wolno ieśt by chcieli i łamego łzatana półzrzyć *MurzNT* 111 (2); *KromRozm II* a4 (5); *KromRozm III* K2 (8); *Diar* 72 (11); *DiarDop* 100; *BielKom* Ev (5); *GliczKsiqż* E6 (9); *LubPs* ee (6); Corá ieśliby też zá wolą Oycowłką niechćiała idż zá Mąż/ ále by fye vdála ná Fryie/ też może być wydźiedziczona. *GroicPorz* m (13); *KrowObr* 15 (7); *RejWiz* Dd4 (48); *OrzList* e2 (6); Bym fie ielzczę ludziom podobał/ Chryśtułowym bych flugą nie był [*Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem*]. *Leop Gal* 1/10 (11); *UstPraw* A2v; *LeszczRzecz* A4; *RejFig* Dd3v (5); *RejZwierz* 122 (19); *BibRadz Gen* 31/42 (3); *OrzRozm* N4 (7); bych miał miecz zabiłbych cię. *BielKron* 42v (86); *GrzegRóżn* Gv (6); *KochSat* B3v; Si coniunctio [...] subiunctivis quoties conditionalis et incertus est sermo, veluti, si facies Iesli vcziniłz. Si faceres, Byś był vczinił. *Mącz* 390d (45); *OrzQuin* N4v (16); *SienLek* 16v (4); *LeovPrzep* B3 (3); *RejAp* 35 (14); Pewnie/ kiedyby nie były krzywdy/ niebyło by ná fwiecie śprawiedliwości: áni by było mężnych/ by nie byli niełmieli *GórnDworz* H8 (36); *HistRzym* 20v (13); *RejPos* 30 (94); *BiałKat* 53v (3); *BielSat* H2 (3); *HistLan* B3v (6); *RejZwierz* 245 (59); *BielSpr* 38 (3); *WujJud* 134v (4); *RejPosWstaw* [41⁴]; *BudBib Ps* 106/23 (2); *HistHel* C3v (2); *MycPrz I* Cv (4); *Strum* G; *WierKróc* A3; *BiałKaz* C3v (8); *BudNT Mar* 14/21; *CzechRozm* 239 (3); *PaprPan* C2v (36); *KarnNap* Dv; *ModrzBaz* 42v (3); *SkarJedn* 102 (10); *KochOdpr* B4v (2); owłzem by być mogło/ áby táka dietá bėła [...] byłoby dobrze *Oczko* 24 (4); Lekki naród ieśt człowieczy [...] By ná wagę náśtapili/ Pióraby nie przeważyli. *KochPs* 89 (8); *SkarŻyw* 269 (44); *StryjKron* 66 (4); Choćiaż fie bárzo przeciw mnie X. K. śierdzi/ y drapaniem nákoniec páznoktami odpowiada/ by mu tego kápłánítwo dopuściło *CzechEp* x3v (20); *NiemObr* 26 (7); *KochFr* 70 (6); *GórnRozm* G2 (13); *KlonŻal* D4v; *KochMRot* B3; *KochMuza* 27; *ReszPrz* 69 (3); *ReszHoz* 139; *ReszList* 149 (3); *WerGość* 221 (2); *WisznTr* 7 (3); *BielSen* 16; *BielSjem* 7 (2); *KochPieś* 27 (10); *KochSob* 67 (2); *KochTarn* 75 (2); *PudłFr* 29 (10); *ArtKanc* Q5 (4); *BielRozm* 5 (2); *KochWr* 24; *PaprUp* Cv (7); *ZawJeft* 43; by się był z Pragi nie umknał wie to Pan Bog co by znim było *ActReg* 160 (15); *GostGospSieb* x4; *GórnTroas* 51 (6); *GrabowSet* B2 (5); *KochFrag* 22 (2); *OrzJan* 131 (7); *WyprPl* B2v; *LatHar* 731 (2); *KołakCath* C4v; *WujNT* 875 (27); *WysKaz* 11 (4); *JanNKar* Bv (2); *JanNKarGórn* D4; *SarnStat* 1052 (2); *SiebRozmyśl* H3; *KmitaSpit* A2 (4); *PowodPr* 41 (4); Y nie bylibyłmy ludźmi/ by dułzá śpraw fwoich przez ćiało nie czyniła. *SkarKaz* 454a (26); *CiekPotr* 71

(18); *GosłCast* 47 (7); *PaxLiz* E3 (2); *SkarKazSej* 661a (7); *KlonFlis* H3 (4); *SapEpit* B3v; *KlonWor* 10 (2); *PudłDydo* B3v (3); *RybWit* Cv; *SzarzRyt* D2 (2).

Powtórzenie spójników: *by ... by* (2): *Baczę z kim mówię/ bym z onemi teraz mówił/ którzy rozum w nożnách/ á radę w rękách [...] chowaią [...]* *Bym z takimi ludźmi teraz mówił/ to bym vczynił* *OrzQuin* F2v; *KochWr* 34.

Przysłowia: *Aleć by to było podiable* *By to miało być tak naglie* *RejKup* c5.

Był by fwiat prawe gody bi nie przigody *RejJóz* I7 marg.

Połączenia: »*by ... a*« (10): *OrzList* c4; *byś tego miał thu w téy cháłupie zátáić/ á cóż byś inégo vczynił* *OrzQuin* D4v; *RejAp* 63v; *RejPos* 149v (2); *RejZwierc* 114 (3); *GórnRozm* D; *By wízyścy rządžili/ á ktoby fłuchał?* *SkarKaz* 606a.

»*by ... ano, by ... owo*« (1 : 1): *RejPs* 189; *by nie Vrzędy Złoczewskie owo bych vpadł* *ActReg* 165.

»*by ... iście (pewnie)*« [szyk 8:1] (9): *RejRozpr* G2; *RejJóz* H4v; *RejKup* h4; *RejWiz* 13 (2); *OrzList* f4; *RejZwierc* 20; *O wízechmogący á miłóściwy Pánie/ byś dzifiefyżych czáłow tu też łam shtëpić raczył [...]* *ifcie pewnie żébychmy też tyfż fłowá vflyfżeli* *RejPos* 288; *KlonKr* A4 przedm.

»*by ... jeszcze*« (8): *OpecŻyw* 85 (2); *LubPs* O; *RejPos* 334v (2); *By fie też iáko oni/ tey ísprawy chwyćili/ Iefzczęby fwoiey rzeczy nie źle popráwili.* *BielSat* G3 [idem] *BielSen* 16; *SkarKaz* 517b.

»*by ... już*« (27): *BierEz* A4; *PatKaz* I 7; *RejJóz* G4; *RejKup* s8v; *RejWiz* 111v (5); *RejZwierc* 103; *Mącz* 440d; *RejPos* 292 (5); *RejZwierc* 151v (2); *CzechRozm* 95; *PaprPan* G3v; *By nie Rzymfki kościoł/ iużby chrześciánie dawno z heretyczawfży ípogánieli* *SkarJedn* 151 (2); *KochPs* 189; *PaprUp* F4v; *KołakCath* B3; *PaxLiz* B4; *KlonFlis* H4v.

»*by ... owszeki*« (2): *by się był miernie miał/ A lekarftw dobrych pożywał: Owfzeki by długo żyw był* *BierEz* K2v; *MurzHist* B.

»*by ... pewnie(ć)*« (30): *by beł obiecał pewnieć by to był wypeñił* *KrowObr* 19; *RejWiz* 153v (6); *RejFig* Cc7v; *RejZwierc* 64 (2); *OrzRozm* K3; *GórnDworz* G8v; *RejPos* 243v (2); *HistLan* D2v; *RejZwierc* 251v (7); *SkarJedn* 227; *SkarŻyw* 127; *CzechEp* 62; *PudłFr* 69; *ActReg* 173; *GrabowSet* X; *GosłCast* 5. Cf »*by iście*«.

»*by ... (a) sna(dź) (a. snadnie)*« [szyk 29 : 13] (42): *OpecŻyw* 94v (2); *LibLeg* 7/98; *RejPs* 192 (4); *On/ by vmiał/ ínadzby płakał* *RejRozpr* I2v; *RejJóz* E2 (4); *SeklKat* K4; *RejKup* m4v (2); *BielKom* D6v (2); *RejWiz* 5v (2); *Leop Ioann* 5/46; *BielKron* 364v; *Mącz* 121d; *RejAp* 200v (3); *RejPos* 184v; *HistLan* F5; *A ínadźby to máło álbo nic kófztowáło/ by to rozdano ludziom Rycerfkim* *RejZwierc* 186 (9); *PaprPan* S2v (2); *WisznTr* 35; *GrabowSet* B2v; *Byście mię ználi/ ínaćbyście y Oycá mego ználi* [si me sciretis, forsitan et Patrem meum sciretis]. *WujNT Ioann* 8/19; *KmitaSpit* B4.

»*by ... tedy(ć)*« (73): *FalZioł* IV 43d; *WróbŻołt* oo7v; *RejPs* 83v (2); *LibLeg* 11/40v; *LibMal* 1545/103v; *RejJóz* F2v; *RejKup* g5v; *Bo by był czárt ná nye [...]* *pogánow nye poburzył/ tedy by byli męczennicy korony nyedofłali.* *KromRozm* I L2v; *GroicPorz* ee4v (5); *KrowObr* 25; *RejWiz* 193v; *RejZwierc* 20; *BibRadz* I 138d marg; *BielKron* 213v; *Mącz* 510b (2); *OrzQuin* I2; *SienLek* 60 (2); *RejAp* 173; *GórnDworz* M4v (2); *HistRzym* 60v (2); *RejPos* 67 (17); *BiałKat* 311; *KuczbKat* 110; *oy by był Bog nie chciał tedybych ia był nie był złodzieiem* *RejZwierc* 5v (12); *BielSpr* 67v; *BudBib*

1. [3.] *Reg* 8/33 (2); *Strum* D13v; *ModrzBaz* 30; *GórnRozm* A2v (2); *WujNT Ioann* 15/19; *SarnStat* 599 (4); *KmitaSpit* C6v.

»by ... to(ż)« (3): Chyba by go znowu skrzelił Toż by mię łmętna rośłmiefzył *RejJóz* B7v; *HistAl* F5; *KochSat* A3v.

»by ... wier(z)ę(ć)« (15): *RejRozpr* H4v (2); *RejKup* dd6v; *RejWiz* 139v; *RejFig* Ddv; [*Heraklites*] by dziś z martwych wstał/ wieręby łie rośłmiał *RejZwierc* 19 (3); *RejAp* 15v; *RejPos* 325v; *RejZwierc* 133; *PaprpPan* K; *Oczko* 30v (2); by świádom był: á to by co czyni czynił: wierzę żeby to przeciw łumnieniu łwemu czynił *CzechEp* 11.

»by ... wżdy(ć) (a. wżdam(ci))« (9): Byłcie mie łilowali/ wżdybyłcie łie wełelili iłże iá iłdę ku oyttzu [!] *OpecŻyw* 96v; *RejKup* Dv; *LubPs* O; *KrowObr* 37 (2); bo by z nas byli/ wżdamci by byli z nami trwáli [*si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum*] *Leop* 1.*Ioann* 2/19 (3); *SkarŻyw* 520.

»by ... zaprawdę« (3): *OpecŻyw* 96; by łákowe rzeczy v nás były widziany/ záprawdęby były bárzo kółztowne. *HistAl* L7; *LubPs* dd6.

»chyba, by« = *nisi* *Modrz* (8); *KromRozm III* L2v (2); *ModrzBaz* 58 (2); *Oczko* 25v; *CzechEp* 54; q My niewzzywamy Polacy/ chybáby kto Mołquę łák chciáll piłáć *JanNKarGórn* G4v; *JanNKarKoch* G2v.

»wyjawszy, by« = *ni, nisi* *Mącz* (56): *LibLeg* 6/157; Sędzia o dług ktory ze gry rołcie nie łádzi/ wyiáwłzy by kto potym zápláć łie obiecał *GroicPorz* d (15); *UstPraw* B3v; *BibRadz* 1.*Cor* 15/2; *KwiatKsiqż* M3 (9); Ego hinc abeo, nisi quid velis, Ia ztáđ ydę wyiáwłzybył czego chciáll. *Mącz* 247d (8); *SarnUzn* F5v; *SienLek* 11; *WujJud* 3v; *CzechRozm* 231 (5); *ModrzBaz* 43v; *CzechEp* 68 (5); *OrzJan* 79 (3); *JanNKar* F4v; *SarnStat* 463 (3).

Konstrukcje eliptyczne (11): *RejJóz* I7 *marg*; Alie bi mnie nie ta krata Poznal bi wnet literata *RejRozm* 395; *GórnDworz* Bb7v (2); *RejPos* 357v; *BielSat* I4; *WujJud* 173v; *SkarŻyw* A4; *KochSob* 67; Stałby [koń] zá łto talerów/ by łepłzey vrody. *WyprPl* B3v; By w mē/ rychlębył ie [ó] piłál oto łák *JanNKar* Fv. *Cf Przysłowia*.

a. *Warunkowo-wyláczne, zazwyczaj w połączeniu z wyrazami „jedno”, „tylko”*: *byle; modo* *Modrz* (119) : łużbył o łie nic niedbálá/ Bym cię zdrowego widziállá. *BierEz* Q2; Nad proch tych niedzwiádkow nicz łepłzego może być: by mołł mieć łwieży *FalZioł* V 111v; *RejKup* h7v (3); *KromRozm III* E8; *RejPos* 245v; *SkarŻyw* 582; *SkarKaz* 638b; *PaxLiz* C2v; *ZbyłPrzyg* A4.

Połączenia: »by (...) je(d)no« (81): *ForCnR* D; *KlerPow* 4; *FalZioł* V 30; *KłosAlg* A4v; *RejPs* 161 (4); Ano by iedno co dano ładłby przędłę [!] chocia ráno *RejRozpr* I2 (3); *RejKup* N (2); *KromRozm III* H6; *BielKom* B2v; *LubPs* G4; *KrowObr* 194; *RejWiz* 71; *UstPraw* C3v; *RejZwierc* 110v; *BibRadz* *Deut* 28/13; *OrzRozm* T; *BielKron* 459 (8); *GrzegRóżn* C2v; *SarnUzn* D5; *GórnDworz* Ff6 (8); *HistRzym* 63; *RejPos* 301 (3); *BielSat* B3; *RejZwierc* 266 (6); *BielSpr* 25; *WujJudConf* 256; *MycPrz* I B4; *WierKróc* B3v; *CzechRozm* 81v; Moğá łęż dzieciám niebronić iázdy ná koniu [...] y łnłzył tym podobnych gier/ by iedno tego miernie vżywály [*Neque vero equitatio ... nec alia exercitationum genera pueris sunt omittenda, modo haec sint moderata*] *ModrzBaz* 11 (5); *SkarJedn* 256; *SkarŻyw* 83; *GórnRozm* F (2); *ReszPrz* 43; *ReszList* 174; *ArtKanc* J4v (2); *BielRozm* 12; *ActReg* 4; *OrzJan* 123;

LatHar 110 (4); *WujNT* 167 (2); *SarnStat* 1272; Prągnę cię/ byś iedno chciał *GoslCast* 58; *PudłDydo* B4v. Cf. »by jedno ... tedy«, »by jedno ... to«, »by jedno tylko«.

»by (...) tyl(k)o« [szyk 17 : 3] (20): *GlabGad* K4; niebo dla człowieka Ieft łgothowano od wieku *Thilko* by fię łam kthemu miał *RejKup* Q; *MurzHist* I2v; *GliczKsiąż* P6; *KrowObr* 31; *BibRadz Eccli* 32/14 (2); *GrzegRóżn* Bv; *GórnDworz* Fv (2); *RejPos* 215v (2); *KuczbKat* 430; *WujJud* 169v; *CzechRozm* 115v (3); *CzechEp* 259; *Paprup* I4; Bych fię tylko dotknęła łzaty iego/ będę zdrowa [*Si tetigero tantum vestimentum eius, salva ero*] *WujNT Matth* 9/21. Cf »by jedno tylko«.

»by jedno tylko« [szyk 1 : 1] (2) łnádnieby mu fię iuż przypátrzyć y przyłuchác mogli/ iedno by tylko łami chcieli. *RejPos* 260 (2).

»tylko by.... tedy, by jedno ... tedy « (1 : 2): tilko bismy myely od niego zeznanie yakie na pyłłmye [...] tedi na tim dołłicz miecz bedziemi. *LibLeg* 11/81; *GórnDworz* L3; *RejZwierc* 111v.

»by jedno ... to« (2): A ciebie by iedno nos zászwirbiał to iuż płáczelz *RejZwierc* 152v; *PudłFr* 76.

B. *Przyzwolone: choćby, gdyby nawet; często w połączeniu z wyrazami „też”, „dobrze”, „i”; etiamsi, etsi* *Vulg, quantumvis* *Modrz* (1022) : Koždyć po żenie łkromnieyłzy/ By przedtym był nabuynneyłzy *BierEz* S (5); *OpecŻyw* 117 (11); *PatKaz I* 6v; *PatKaz II* 20; *PatKaz III* 147v (4); zachowa fię od morowe⁸⁰ powietrza by też miedzy zarażonemy ludzmi miełzkał. *FalZioł I* 118c (5); *BielŻyw* 93 (4); *LibLeg* 7/31v (4); *RejPs* 133v (22); *RejRozpr* A2v (11); *SeklWyzn* b4 (7); *RejJóz* Hv (7); *SeklKat* S3v (2); *RejRozm* 393; Niepomozec [...] Nic vmazlemu [!] kadzydlo Albo zes go wodą łkropył Bys go łnac wnief y vtopyl. *RejKup* 14 (24); *HistAl* G7 (4); *KromRozm I* O4 (14); *MurzNT* 76 (3); *MurzHist* G3 (2); *KromRozm II* p2v (6); By też dobrze nic wedle vrzędu nyelpráwowal/ dołyc iž [...] vrzędnicze myeyłce dżyerży. *KromRozm III* L3 (15); *Diar* 24 (3); *BielKom* G3v; *GliczKsiąż* M7v (2); *LubPs* X4v (3); *GroicPorz* a2 (4); áby ich żadny kárác niełmiał/ by go telz dobrze y z Zoną łwą záltał. *KrowObr* 124v (21); *RejWiz* 57v (61); one nędzniki ktorzy by też więc byli przed Tátary rzecz łwą prowadzili/ oládzono by ie było niewinnemi [*miseros autem, qui, etiamsi apud Scythas causam dixissent, innocentes iudicarentur*] *Leop 2.Mach* 4/47 (9); *UstPraw* G4v (4); *LeszczRzecz* A4v; *RejFig* Dd7v (8); *RejZwierc* 118v (21); *BibRadz I* 5v (5); *OrzRozm* H3v (5); by ie nabarżief kto porázil/ rzeká iž oni porázili. *BielKron* 429 (16); *GrzegRóżn* C2v (2); *KochSat* Bv (2); Mulieri ne credas ne mortuae quidem, Nie wierz niewiefcie by też y martwa byłá *Mqcz* 235d (4); *OrzQuin* Y3v (7); *Prot* A2v (3); *SarnUzn* G7; A to też dobre okłádanie puchliny/ by byłá choć po włzyłtkim łiele *SienLek* 132v (5); *RejAp* 173 (11); *GórnDworz* Cc8 (9); *GrzepGeom* C2v (2); *HistRzym* 79; kto wierzy w mię/ by też dobrze y vmárł/ żyw będzie *RejPos* 353 (65); *RejPosWiecz*³ 97v; *BielSat* B3 (5); *RejZwierc* 100 (76); *RejZwiercTrzec* [276]v; *BielSpr* 73; *WujJud* 106; *WujJudConf* 8v; *BudBib I* cv (2); *MycPrz I* B4 (2); *Strum* Mv (4); *BiałKaz* F2 (2); *CzechRozm* 68 (2); *Paprupan* F (12); gdyż v nas niegodzi fię kmieciowi/ by też y naywłftłz krzywdę miał/ łkárzyć ná Pána łwego [*cum non liceat apud nos colono, quantumvis iniuria affecto, queri de domino suo*] *ModrzBaz* 46v (4); *SkarJedn* 236 (7); *Oczko* 2 (7); *KochPs* 44 (5); *SkarŻyw* 278 (26); *MWilkHist* C2 (2); czego fię vłtrzedz nie może [...] *Corrector*/ by miał łto oczy w głowie *StryjKron* 792 (3); *CzechEp* 51 (15); *CzechEpPORz* xxv (2); *KochJez* A4; *NiemObr* 95 (3); DÁy czegoć nieubędzie/ byś nawięcý dálá *KochFr* 55 (5); *GórnRozm* D2v (3); *KochBr* 151; *KochDz* 107 (2); *KochSz* C2v (3); *ReszPrz* 24 (8); *ReszList* 185; *WerGośc* 226

(3); *WerKaz* 288; Bym fie fkrył w ziemię przepási/ Choć w iálne żorze/ Choć w buyne morze/ Zawždyć będę w gárści *WisznTr* 26 (4); *KochPam* 82; *KochPieś* 29 (10); *KochSob* 63; *KochTarn* 75 (2); *PudłFr* 58 (4); *ArtKanc* P15 (2); *BielRozm* 25 (6); *PaprUp* L3 (3); *ActReg* 184; *GostGosp* 4 (3); *Phil* I (2); *Górntroas* 56 (3); *GrabowSet* Hv (6); *KochFrag* 20 (3); by też dobrze iuż y ná Kraków łzturmował [*cesarz turecki*] nie rzecz aby ná nas mieczá dobywał. *OrzJan* 12 (7); *LatHar* 244 (9); *KolakCath* C3v; *KolakSzczęśl* A3; *WujNT* 817 (16); *WysKaz* 25 (2); *SarnStat* 1101 (11); *KmitaSpit* C4v; *PowodPr* 25 (6); *SkarKaz* 44a (14); *VotSzl* E2v; *CiekPotr* 53 (2); *CzahTr* I3 (5); *GosłCast* 65 (5); *SkarKazSej* 701b (3); *KlonFlis* H5; *SapEpit* A3; *KlonWor* 8; *PudłDydo* B4v (2).

Przysłowie: ty bys łwego [*ojca*] nye nálażł/ bys go s łwiecką łwyećił *GliczKsiąż* B2.

Połączenia: »by ... ale« (6): *OpecŻyw* 97v; *RejWiz* 64v; By fie też włsyłtcy zgorłfyli: ále ia nic [*Etsi omnes scandalizati fuerint in te, sed non ego*]. *Leop Mar* 14/29; *SkarŻyw* 273; *ActReg* 110; *PudłDydo* B.

»by ... ali(ć)« (2): Pátrzayże zálię iż onego pozłóciłtego by też [...] nie vmiał y Kozie ogoná záwięzić/ álić go ná vrzędy ładzáiá *RejZwierc* 70v; *PudłFr* 74.

»by ... jednak« (15): *RejKup* ee8 (2); *KromRozm II* g2v; *KromRozm III* D4v; *BibRadz* I 6; *Mqcz* 249d (2); *Prot* C4; *Górndworz* E3v (2); By też ten świat pełen Diabłow był [...] Jednak fię go nic nie boimy *ArtKanc* K7; *Phil* P; *WujNT* 369 (3).

»by ... już« (21): *RejJóz* E3 (2); *RejWiz* 89 (2); *RejAp* 80 (3); *RejPos* 164 (9); *RejZwierc* 135v (3); Byś był mężny iák Nełtor iuż cie náłz pochodzi. *PaprPan* C2 *SkarJedn* 401.

»by ... pewnie« (8): Owa łerce by też więc y kámienne było/ Pewnieby fie w rołkółzach onych odmieniło. *RejWiz* 179v (4); *RejZwierc* 15v (4).

»by ... przedsię (a. przeciw) (jednak)« (37): *RejKup* r3v; *GliczKsiąż* G6 (3); *LubPs* R4v *marg*; Ale byś był namędrłzym/ byś był y ányółem/ Przedfię bez Páńłkiey łálki záwždy będyełz wołem. *RejWiz* 137v (8); bym też był omyty y łnieżną wodą [...] Przedfie ty mnie w łmrodziech ponorzyłz [*Si lotus fuero quasi aquis nivis ... tamen sordibus intinges me*] *Leop Iob* 9/30; *RejZwierc* 105v (2); *Górndworz* R8v; *RejPos* 201v (3); *HistLan* D4v (2); *KuczbKat* 305; *RejZwierc* 220 (2); *ModrzBaz* 58v (2); *SkarJedn* 358; *SkarŻyw* 47 (2); *Górnrzm* E3 (2); *PudłFr* 6 (2); *KochWr* 24; *OrzJan* 110; złośliwi by też dobrze zdáli fię/ że włzemi rzeczámí opływáiá/ przedfię iednáł w wielkiey nędzy [...] żyią *WysKaz* 9.

»by ... tedy(ć) (jednak, przedsię)« (142): *FalZioł* IV 3a; *BielŻyw* 133; *March*² D3; *LibLeg* 10/152 (2); *RejRozpr* E3v; by też łuknią záłtawić/ tedy fię mułi w łwíęto vpyć *SeklKat* G3 (2); *KromRozm I* M4v; *KromRozm II* p2 (2); *Diar* 39 (2); *LubPs* R3 (2); *KrowObr* 117 (16); *RejWiz* 159 (7); *OrzList* b4v; *Leop Matth* 26/35 (2); *UstPraw* Gv (2); *RejFig* Cc3; *BibRadz* Num 22/18 (3); *OrzRozm* O2v (6); *BielKron* 457v (4); *GrzegRóżn* B2v; Bym nie chciał/ tedy to vczynić mułżę *OrzQuin* H3 (4); *RejAp* 156; *Górndworz* X8 (5); widamy/ iż by pokrzywę nabárziey kropił y żegnał/ tedy iednáł káżdą párzy *RejPos* 305 (14); by go náwięłże łzczęłcie potkáł/ tedy on przedfię iákoby o tho nic nie dbał *RejZwierc* 87 (26); *BudBib* I 371d *marg*; *Strum* K3v; *BudNT* c5v; *SkarJedn* 4 (3); *Oczko* 30v; *SkarŻyw* 487 (5); *MWilkHist* K2v; *KochFr* 25; *Górnrzm* E4 (4); *PudłFr* 26; *ActReg* 96 (2); łotr by miał náwięcey dobrej roley/ tedy mu nie pomoże. *GostGosp* 8 (2); *SarnStat* 1114 (4); *PowodPr* 23 (2); *SkarKaz* 204b (3); *CzahTr* I3v; *SkarKazSej* 705a.

Konstrukcje eliptyczne (10): Bo by nierad tedy muŕi *RejRozpr* F (3); *RejKup* f2; *RejWiz* 2; dziś z nim przez nogę/ by y brát rodzony. *RejZwierz* 83v; *BielKron* 403v; *ModrzBaz* 123; by nawięcéy/ łákomému máło. *KochPieś* 6; *GostGosp* 164.

C. Celowe: *aby; ut Vulg* (1282) : *BierRaj* 16; *March*¹ A4v; Nie mow pyłzno/ być ná złe nie wyłzło. *BierEz* 4v (69); *OpecŻyw* 161v (35); *PatKaz I* 5; *PatKaz II* 49; *PatKaz III* 149v (7); *HistJóz* Cv (6); miełzay nie przełtaięcz by nie przypalił. *FalZioł* V 114v (8); *BielŻyw* 44; *GlabGad* H (3); *March*² D4; *BierRozm* 21 (6); *KlerWes* A2; *March*³ V6 (2); *WróbŻołt* 49/22 (6); *WróbŻołtGlab* A5; *LibLeg* 10/61v (3); *RejPs* 166v; Káždy buia by ludzi poráził Zeby komu łpráwiedliwóść łkáził *RejRozpr* K3 (5); *SeklWyzn* g2; *RejJóz* C3v (14); *LibMal* 1547/124v (2); *SeklKat* N3; *RejRozm* 407; *RejKup* b3 (37); *HistAl* C7v; *KromRozm I* E4v; *MurzNT Luc* 4/11 (5); *MurzHist ktv*; *KromRozm II* k; *Diar* 82 (2); Kroćąc łzalone ludzi/ by łie obaczáli *BielKom* B3 (28); *GliczKsiqż* Iv; *LubPs* N4v (67); *SeklPieś* 6v (2); *KrowObr* A (3); *RejWiz* 6 (55); Niech o tym Ionátás nie wie/ by łie lepak nie záfráłował [Nesciat hoc Ionathas, ne forte tristetur] *Leop* 1.Reg 20/3 (61); *UstPraw* C2; Pifzczkowie by mu gráli/ przyłzli wnet do niego. *RejFig* Dd7v (18); *RejZwierz* 31 (41); *BibRadz I ktv* (34); *BielKron* 214 (83); *BielKronCies* Mmmm3; *GrzegRóżn* Nv (3); *KochZg* B; *Mqcz* 405a; *OrzQuin* Zv; *Prot* D4v (2); Po iedzeniu czołnku by z vft nie łmierdźiał/ iedz rutę *SienLek* 75 (17); *LeovPrzep* E3v; *RejAp* 67v (2); *GórnDworz* O8v; *HistRzym* 92v (10); nie przyłzedł by mu łłuzono/ ále áby on łłuzyl/ á iżby dał dułzę fwą ná odkupienie wiela ich [bibl.: Matth 20/28] *RejPos* 312 (11); *RejPosWiecz*³ 98; *BiałKat* 378v (6); *BielSat* B4 (13); *HistLan* B2 (10); *KuczbKat* 325 (4); *RejZwierz* 80 (32); *BielSpr* 67v (20); *WujJudConf* 90; *RejPosWstaw* 44; przełtañze by cie łnadz nie zábito [Cessa tibi, ut quid percutient te] *BudBib* 2.Par 25/16 (2); *HistHel* B2 (4); *MycPrz* I A3v (8); *Strum* M3; *WierKróc* Bv (6); *BudNT Ioann* 3/16 (6); *StryjWjaz* C2v (5); *CzechRozm* 214v; *PaprPan* F4 (9); *KarnNap* D2; *ModrzBaz* 94v (6); *ModrzBazStryj* 2v (2); *SkarJedn* 286; *Oczko* 27v; Dziwnych dróg łzukáli/ By dobre tepáli *KochPs* 91 (2); *SkarŻyw* 358; Byś nie wzięł bartą po głowie O wárá wárá. *MWilKHist* B4v (9); *StryjKron* 622 (6); *CzechEp* 115 (3); *CzechEpPORz* xx4; *NiemObr* 24; *KochFr* 54 (2); *GórnRozm* D2v; *KlonŻal* C4; *KochMRot* C; *KochSz* B4 (2); *WerGość* 258; *WisznTr* 7 (3); *BielSen* 19; DO Mołkwiciná pošlem by nam zamki wroćił *BielSjem* 20 (20); *KochPieś* 26 (5); *KochSob* 68; *PudłFr* 67 (6); *ArtKanc* A3v (92); *BielRozm* 13 (6); *ZawJeft* 6 (6); *ActReg* 29 (4); *GostGosp* 90 (2); *GrochKal* 14; *GórnTroas* 22 (2); *GrabowSet* K4v (64); *OrzJan* 33 (11); *OstrEpit* Av; *WyprPl* B3 (2); *LatHar* 704 (2); *KołakCath* C2; *RybGęśli* B; *WujNT* 11 (15); *WysKaz* 11; *JanNKar* D2v (3); *JanNKarGórn* H (2); *SarnStat* 1280; *SiebRozmyśl* Bv (15); *GrabPospR* N4v; *KmitaSpit* Av (4); *PowodPr* 43 (2); *SkarKaz* 161b; *KlonKr* Dv (2); *CiekPotr* 76 (4); *CzahTr* D4v; Chudźiałzek przed pánem/ by mu co dał/ kłęczy *GosłCast* 54 (13); brwi przymułkiwác trzebá by łie łłnęły *PaxLiz* D2v (8); *KlonFlis* G3v (10); *SapEpit* B3 (5); *KlonWor* 38 (6); *PudłDydo* A4 (2); *RybWit* A3 (3); *ZbylPrzyg* ktv (2); *SzarzRyt* B3.

Przysłowie:gdzie cie niełwirzbi/ niecelz/ byćz łie nie ziątrziło *ForCnR* D.

Połączenia: »by ... tedy« (1): Ale by łnadź ktorzy ku przyięciu tey Świátóści leniwymi niebyli [...] tedy trzebá Chřeścijány częłto vpominác *KuczbKat* 185.

»dlatego (...) by« (18): *OpecŻyw* 46v; *FalZioł* I 64b; *RejJóz* P6v; *Leop* Cv *marg*; pomowiono/ by były vrodzone [Anna i Edwiga] nie z włáfney żony Kázimierzowej/ dla thego by zá kogo wielkiego

ktora nie łąła *BielKron* 377; *SienLek* 107v; *HistRzym* 86; *MycPrz* I B2v; *PapPran* Dd4v; Dla tego się pokrzcili by się odrodzili *ArtKanc* N16 (6); *GosCast* 71 (2); *KlonWor* 30.

»k(u) temu ... by« (6): *GroicPorz* C4; *RejWiz* 91 (2); *OrzQuin* R3; ZLa Proferpiná/ ktemu się wdala/ By mą poćiechę daleko zagnała *WisznTr* 24; *ArtKanc* A12v.

»na to ... by« (12): *RejRozpr* A3v (2); Bom ia ielt nato stworzona By przes mię prawda mowiona. *RejKup* d8v (3); *LubPs* S5; *RejWiz* 162 (3); *HistHel* A; *KochProp* 4; *GrabowSet* B3.

»przeto(ż) (...) by« [szyk 29 : 2] (31): A przetoż ośla kijem bił/ By się w drogę rychley śpieczył *BierEz* R2v (4); *OpecŻyw* 84v (2); *PatKaz* I 13; *PatKaz* III 134; *BielKom* C7v; *RejWiz* 17v; *BielKron* 426v (3); *HistRzym* 35v (4); *BielSat* C3; bych miał pod tym czaśem wolnieyże sumnienie/ Przetom teraz czynił tho pośtanowienie. *HistLan* E3; *WierKróc* B3; *CzechEp* ktv; *KlonŻal* D4; *ArtKanc* N16; *BielRozm* 10 (2); *GrabowSet* Pv (4); *SarnStat* 128; *PudlDydo* A4v.

a. *Pozornie celowe, o treści ujętej ironicznie lub sprzecznej z oczekiwaną* (4) : Bo przed się pić muś y ielt By na koniec zbiałego z sieć *RejRozpr* Ev; *RejZwierz* 107v; To miało świat zwalczywzy/ y siebie zwalczyło/ By nic niezwalzonego od niego nie było. *SzarzRyt* D2v.

Połączenie: »dlatego ... by« (1): [Zbójca] dla tego kradł/ zbijał/ by fromotnie zginął. *KmitaSpit* A3v.

b. *Celowo-wyłączne, zazwyczaj w połączenia z wyrazami „jedno”, „tylko”:* byle; *dummodo* *Vulg* (33) : *PatKaz* III 123v; pąnu młodemu zawnždy się chce tego/ Gdzye wzyać tu wzyać by nigdy nie odmieniał pśtrego. *RejWiz* 88v.

Połączenia: »by ... je(d)no« [szyk 20 : 3] (23): iakiś mi dziw dał Iedno by się ze mnie nasmiał. *BierEz* B4; *FalZioł* I 86d; *RejRozpr* D4v (2); *RejKup* g6v (3); *RejWiz* 163 (3); *RejZwierz* 140v; *BielKron* 314 (2); ledá co czaśem mowia/ by się iedno mowiło *Górndworz* K3; *HistRzym* 67; *RejZwierc* 234c (2); *ModrzBaz* 116v; *PapPran* G2; *GrabowSet* D4; *PowodPr* 25; *CiekPotr* 90; *KlonWor* 79.

»by (jedno) tylko (a. telko)« [szyk 7 : 1] (8): *BierEz* N3; Nye żałuyę prace ani dalekyey drogi/ by tylko kupya dobrą á pożyteczną odzierał. *GliczKsiąż* M; *StryjKron* 255; iże się nic nie obawiał wieczney hańby [...] zośtawić/ by iedno tylko iako tako łtolice Piotrowey w Rzymie dowieść *NiemObr* 52; *PapPran* G4; *Phil* S; *KołakSzczęśl* A4; Ale za nic łobie tego nie ważę [...] bym tylko dokończył biegu mego [*Sed nihil horum vereor ... dummodo consummem cursum meum*] *WujNT* Act 20/24.

D. *Skutkowe* (92) :

a. *Z odcieniem celowym; nie istniejący jeszcze skutek ma wyniknąć z czynności zawartej w zdaniu głównym:* żeby; *ut* *Vulg* (69) : Co nadaley odemnie odehydź. Bych cię nigdy nie widziála *BierEz* Nv (3); *PatKaz* I 14; *FalZioł* V 35 (3); *BielŻyw* 20; Czem że łobie mogę pomóc Bych wfdy niedan Czartowi wmoć. *RejKup* f5 (4); *BielKom* Gv (3); *LubPs* aa5 (6); *RejWiz* 30 (2); Y ktoś zwiedzie Achábá krolá Iśraelfkiego by miał wyiáchác do Rámoth Gáláád/ żeby tam zginął? [*Quis decipiet Achab ... ut ascendat et cadat in Ramoth Galaad? Kto zwiedzie Achaba ... że pójdzie i upadnie w Ramoth Galaad? Wuj*] *Leop* 3.Reg 22/20 (3); *RejFig* Dd3v (2); *RejZwierz* 75v; *BibRadz* *Eccli* 22/10; *Mqcz* 237a; *SienLek* 49; *RejAp* 200v; *MycPrz* I [A3] (2); *StryjWjaz* Cv; *CzechRozm* 206; *MWilkHist* G2; *WisznTr* 31 (3); *GrabowSet* C3.

Połączenie: »tak (...) by« (23): Który by cię tak miłował/ By nie nad tobą zmiłował. *BierEz* K3v (3); *MetrKor* 46/118; *LudWieś* A3; *RejRozm* 401; *RejKup* g2; *LubPs* B3v (2); *RejWiz* 148v (3); *MycPrz* I [A3]; *WierKróc* B3; abyście tak żyli/ Byście swoją mądrością prostych nie krzywdzili. *PaprpPan* Cc3v; *ModrzBaz* 92v; *ArtKanc* J19v; *GrabowSet* O (3); *RybGęśli* C2 (3).

a. Z odzieniem konieczności, nie istniejący jeszcze skutek musi wynikać z czynności zawartej w zdaniu głównym, które jest pytaniem retorycznym; ut *Vulg* (4) : *LubPs* O2; I zaś może człowiek ukryć ogień w łonie swoim/ by żaty jego nie miały gorzeć? Abo chodzić po ognistym węglu/ by nie miały nie spalić stopy jego? [*abscondere ignem ... ut vestimenta illius non ardeant? aut ambulare super prunas, ut non comburantur plantae eius?*] *Leop Prov* 6/27–28 (3).

b. Ze skutkiem nierealnym, z powodu przeczenia w zdaniu głównym: żeby; ut *Vulg* (21) : *HistJóz* D4; *RejKup* z8v; Nie ścążną sceptrum swego ludzynie pobożni/ By mylii sprawiedliwym być w czym kiedy groźni *LubPs* cc5 (5); Co to jest bych zrozumiał/ nikt właśnie nie powie. *RejWiz* 84v (3); lutować nie niebędzie/ abowiem nie jest człowiekiem by miał litować [*neque enim homo est ut agat poenitentiam; bo nie jest człowiekiem, żeby miał żałować Wuj*] *Leop 1.Reg* 15/29 (2); *BibRadz Mar* 4/12 (4); *BielKron* 454; *ZawJest* 8; *GrabowSet* S3; *WujNT Act* 5/39; *CiekPotr* 52.

c. Ze skutkiem nierealnym z powodu nieadekwatnej przyczyny w zdania głównym: żeby (2) : Iuż my niedostawa mowy Bych odpowiedziała słowy. *RejKup* 15v; Názbyt szczęśliwy [...] zdałeś nie być Bogu Rádzwile/ byś był [...] progu Swych lat ostatnich dożdeł *KochFrag* 52.

E. Sposobowe (119) :

a. Porównawcze: jakby; ut *Mącz* (116) : *RejPs* 79v (2); *RejJóz* N4v (2); *RejRozm* 398 (2); Mowiż jako prawy Michał Profto byś też plew nałypał *RejKup* Bbv (7); *BielKom* B8; *GliczKsiąż* G2v (5); chodzą zwiesiwszy twarz iakoby pomdleli/ Patrząc na nie żałownie by pozdychać mieli. *RejWiz* 26 (23); *RejFig* Cc7; *RejZwierz* 106 (8); [*Duch Pański*] rozdarł go by więc miał rozerwać koźle [*divisit eum ut dividitur hoedus*] *BibRadz Iudic* 14/6; *OrzRozm* M2; *BielKron* 146 (4); Ruit in dicendo, Prętko mówi by leciał *Mącz* 361c (3); *RejAp* 199v; *Górndworz* L; *HistLan* F3v; *RejZwierz* 227v (7); *StryjWjaz* B2v; *KochPs* 18; *StryjKron* 421; płakał bi sam właśnie na śmierć miał być osadzony. *PaprpUp* D; *ActReg* 169; *KołakSzczęśl* C3v; *GosłCast* 42; *SzarzRyt* B2v.

*Przysłowie:*bieży/ by miał życie złomić. *RejZwierz* 41.

Połączenia: »tak ... by« [*szyk 12 : 2*] (14): *RejJóz* F5 (2); by nie był związany Takom barzo był obczeszał *RejKup* r4 (3); *MurzHist* C; *RejWiz* 183 (2); *RejZwierz* 71v; *BielKron* 416; Os humerosque Deo similis [...] tak piękny by bogiem był/ albo yako my mowienny [!]/ yakoby go matka boża wrodziła. *Mącz* 393d (2); *RejZwierz* 243v; *SkarŻyw* A3v.

a. Porównawcze, przy bezosobowej potocznej frazie, z formą 3 sg m praet w orzeczeniu: jakby (17) : *FalZioł* I 56a; *RejJóz* C7v; *RejKup* aa8v (2); *GliczKsiąż* D7v; To nie wnet zapłonęła by we krwi rozmoczył *RejWiz* 40v (3); Ad normam respondere, Prawie yako ma być odpowiedzieć/ by wyrznął słufnie odpowiedzieć. *Mącz* 410b (5); *RejZwierz* 235a; *BudBib* I 289a marg; Ktora [woda] nie rozłapała/ po brzeg by vmierzył. *HistHel* D3; *Calag* 45a.

Przysłowia: Poydzieć wśzytko by wianki wił *RejJóz* E7v; [*idem*] *RejKup* s8; wśzythko mu przydzie iako powiedą by wianki wił. *RejZwierz* 107 [*idem*] 231b.

β. Wprowadza równoważnik zdania porównawczego: *jak* (2) : *RejWiz* 60; *By* Gęsi trawę łkubąc ná ziemię pátrzymy *RejZwierc* 246v.

b. Łączy zdania współrzędne wynikowo-porównawcze: *jakby* (1) : Wyłzła páni s pálacu *by* fie roświeciło *RejWiz* 25v.

c. Porównawcze stopnia: *niżby* (2) : *By* cie zimną wodą złał bárzyey *by* przełęknieysz. *RejWiz* 22; ciebie fámeogo/ y [...] powinowáte twoie ogárníe [...] táka pociechá nierowno łnadź wíętfza *byś* wśzytki tráby zebrał y wśzytki bębny potłukł fwiátá tego. *RejPos* 297.

F. Stopnia i miary: *żeby* (30) : Niemafs czężkiey *tey* łrogołczj *By* wníey nienalazł litołczj *RejKup* dd6 (2); *RejWiz* 84v.

Połączenie: »tak ... *by*« [szyk 26 : 1] (27): *zaby* był tak twardy *bys* takowégo vdręczeniá łyna bożégo [...] nieżałowál *OpecŻyw* 29; *RejŁas* 411; *RejJóz* F6 (2); *RejKup* x6; *LubPs* Y6 (2); *RejWiz* 182v (2); *RejAp* 199v; *HistRzym* 14 (2); Nie máłz tak zamku s twárdego żelázá/*By* przezeń kurwá s kotką nie wylázłá. *RejZwierc* 220v; *Strum* C9v; *KochFr* 103; *WisznTr* 33; Ktoż iełt tak mocny *by* w to tráfić vmiał? *ArtKanc* L12v; *GrabowSet* T2 (3); *OstrEpit* A4; *RybGęśli* B; ieżliżem ia też w niey był iáko zábłádził. Tedy nie tákby miało łzkodzić pocżciwemu/ *Memu CzahTr* G2v; *SzarzRyt* A2v (4).

2. Wprowadza zdanie podrzędne dopełnieniowe (1525) :

A. Z odzieniem modalnym optatywno-imperatywnym; *ut* *Modrz* (1067) : *Myłz* záby bárzo prośiła/*By* z nią ná wieczery była *BierEz* G4v (87); *OpecŻyw* 44v (13); *PatKaz* III 154v (3); *KlerPow* [7]; *TarDuch* C7v; *BielŻyw* 20 (3); *March*² D; *KlerWes* A2 (2); *LibLeg* 8/26 (3); *mandas salutes* *Iacob* [...] przykazuiefz *by* było wybawienie ludu od *Iacoba* polżłemu. *WróbŻołt* 43/5 (2); *RejŁas* 411; *RejPs* 51 (3); *RejRozpr* A4v (7); *RejJóz* E2 (7); *Pamiętay* to tobie wiele/ *by* łwiecił łwiętą niegziele [I]. *SeklKat* B3; *RejKup* Cv (29); *HistAl* E8v; *KromRozm* I P3; *Diar* 55; *Pomni* ná to czytedlniku miły/*By* fie według miáry wierfze częciły *BielKom* nlb 7 (10); *Day* vftam *mym* *by* wymyłłow łudzkich nye mowiły/ *Ale* áby łłow łwyętych twych zázwždy pilne były *LubPs* D3v (29); *GroicPorz* C4 (2); *SeklPieś* 15 (5); *RejWiz* 28 (42); y przykazał łlugom łwoim *by* kopáli łthudnią [*praecepitque servis suis ut foderent puteum*]. *Leop Gen* 26/25 (15); *RejFig* Cc5v (19); *RejZwierz* 26 (45); *BibRadz* 3. *Esdr* 6/12 (3); *BielKron* 123 (37); *Mącz* 253c (2); *OrzQuin* M2v; *Prot* A3 (3); *SienLek* 154 (4); *LeovPrzep* G (2); *BielSat* C2 (7); *HistRzym* 81 (4); *RejPos* 311v (3); *HistLan* D3v (5); *RejZwierc* 232c (11); *WujJud* ktv; *wzywałem* do te⁸⁰ onych mężow [...] *prołżąc* áby [...] *pracę* tę ábo wśzytkę ná się wzięli/ álbo *by* wždy mnie rátowáli *BudBib* I Bv (4); *HistHel* C2v (2); *MycPrz* I B4 (9); *Strum* M2 (2); *StryjWjaz* A2v (4); *PaprPan* A3 (20); *ModrzBaz* 62 (4); *Oczko* 17; *KochPs* 80; *SkarŻyw* 107 (2); *MWilKHist* A4 (2); *winłzuiąc* *Krolowi*/ *By* vciekał *StryjKron* 602 (6); *CzechEp* 363; *BielSen* 6; *BielSjem* 9 (5); *KochFr* 108 (2); *KochMRot* B4v; *KochSz* C2v (2); *WisznTr* 18 (2); *KochPieś* 10; *PudłFr* 65 (9); *day* byłmyć posłufzni byli *ArtKanc* M19 (58); *BielRozm* 26 (5); *KmitaPsal* A2v; *ZawJeft* 44 (11); *ActReg* 54 (2); *GostGosp* 169; *GórnTroas* 13 (4); *By* ie *Bog* łkrocił o to ia nie *prołżę* *GrabowSet* A4v (71); *KochFrag* 29 (2); *OrzJan* 70 (4); *OstrEpit* A2 (2); *LatHar* 362 (2); *KołakCath* C2v; *RybGęśli* B2 (4); *WujNT* Act 8/22 (2); *JanNKar* A4v; *SarnStat* 72; *SiebRozmyśl* Gv (7); *WitosłLut* A6v; *KmitaSpit* C3 (2); *KlonKr* A4; *CzahTr* C4 (4); *By* to ná mię nie pádło/ *życzę* łobie tego *GosłCast* 33 (24); *PaxLiz* A3v (4);

SkarKazSej 658b; *KlonFlis* D4v (4); *SapEpit* ktv; *KlonWor* 15 (2); *PudłDydo* A4v (6); *RybWit* A3 (2); *ZbylPrzyg* A4 (3); *SzarzRyt* A4 (5).

Powtórzenia spójników w tym samym zdaniu: aby ... by (3): *LibLeg* 11/135; *prosimy tedy/ áby* [...] *dochody/ ktore* *Bifkupi* v nas ná *Papieżá* wybieráią *by* dány do *Cefárkiego* *fkárbu* *BielKron* 199; *to* *rofkázác* *raczył/ áby* *kázdy* *ktoby* *weń* *wwierzył/ by* *był* *okrzczón* *ArtKanc* G16v.

Przysłowie: Pátrz by inemu *togo* *nie* *działáł/ Czegoby* *íam* *nie* *rad* *widział* *BierEz* N3.

Frazy poprzedzające zdania z „by”: »*daj* (to) (moj) (Panie) *Boże*, (Panie) *Boże* *daj* (to), *tako* *Bog* *daj*« (17 : 17 : 1) : *Bárzoć* *mi* *lie* *dobrze* *íniło/ Day* *to* *Boże* *by* *ták* *było*. *BierEz* A3v (2); *PatKaz* III 132; *RejJóz* M3; *RejKup* i3 (2); *KromRozm* I B (2); *LubPs* hlv; *BielKron* 94v; *Utinam* *mihi* *esset* *pars* *aequa* *amoris* *tecum* [...] *Boże* *day* *to* *by* *ty* *ták* *mnie* *miłowála* *yáko* *yá* *ciebie*. *Mącz* 281b (4); *HistLan* C4v; *RejZwierc* [28²] (2); *SkarJedn* 349; *Amen* *táko* *Bog* *day/ byłmy* *połzli* *włzyfcy* *w* *ray* *SkarŻyw* 358; *CzechEp* 65; *KochFr* 19–20 (2); *WisznTr* 7; *PudłFr* 52; *ArtKanc* T8v (2); *KochWr* 36 (2); *Day* *to* *móy* *Boże/ bym* *wefelízá* *miála* *Nowinę* *ZawJeft* 9; *KochFragJan* 3; *RybGęśli* C; *CzahTr* G4v; *PaxLiz* D4; *SapEpit* A4v (2).

»*dałby* *to* (był) (Pan) *Bog*« (8): *WujJud* 157v; *Dałby* *to* *Bog/ żebych* *tu* *álbo* *ia* *íklámał/ álboby* *tákowe* *íchadzki* *nigdy* *niebywały* [*Deus faceret, ut aut ego hic mentirer aut tales coetus nunquam fierent*]. *ModrzBaz* 54v; *NiemObr* 143; *GórnTroas* 75 (3); *OrzJan* 47; *RybWit* C2v.

»*zdarz* *Boże*, *zdarz* *to* *miły* *Pan* *Bog*« (2): *Zdarz* *Boze*, *włzycy* [!] *by* *tácy* *bywáli* *KlonKr* F2; *RybWit* C2v.

a. *W połączeniu z wyrazami „jedno”, „tylko” zawiera jedyne, wyłączne życzenie* (13) : *RejWiz* 114; *Telko* *ćię* *prołżę* *bym* *wytrwał* *ćierpliwie*. *CzahTr* B3.

Połączenia: »*by* (...) *je(d)no*« [szyk 6 : 4] (10): *BielŻyw* 30; *RejKup* m4; *Nie* *chce* *nie* *iedno* *bychmy* *tu* *pocźćiwie* *żyli* *RejWiz* 50v (2); *BielKron* 303; *GórnDworz* G3; *RejPos* 325v; *By* *mi* *iedno* *ízkodźić/ ná* *to* *pieczá* *máią*. *KochPs* 82 (2); *SiebRozmyśl* A2v.

»*tylko* *by*« (1): *Nieprágne* *więćęy/ tylko* *bym* *był* *żywym* *ZawJeft* 11.

b. *Wyrażające zakaz i obawę po vb timendi et prohibendi: żeby* (262) : *Gdy* *fiędzieíł* *wítołu* *patrzay* *by* *ty* *pirwey* *wmiíłę* *nieíyęgał*. *March*¹ A4 (3); *BierEz* E3v (3); *OpecŻyw* 24 (5); *PatKaz* I 14v (2); *HistJóz* E4; *FalZioł* V 31v (2); *BielŻyw* 82; *March*³ V2 (3); *LibMal* 1543/76v (4); *RejRozp* C2 (3); *LudWieś* B5v (2); *ia* *mułzę* *wzdy* *ítrzedz* *togo* *Bych* *nie* *lzyła* *ítanu* *íwego* *RejJóz* C8 (2); *RejKup* n4v (2); *BielKom* E; *LubPs* cc3v; *RejWiz* 132 (10); *wáruy* *byś* *kiedy* *grzechowi* *nieprzyzwolił/ á* *żebyś* *nie* *przeíłępowáł* *przykazánia* [*cave ne aliquando peccato consentias et praetermittas praecepta*] *Leop* *Tob* 4/6 (15); *RejZwierc* 137 (6); *BibRadz* II 44d *marg* (4); *broniác* *by* *nie* *ízedł* [*król Egipski*] *przez* *zyemię* *Iudá*. *BielKron* 91 (50); *Mącz* 284d (2); *SarnUzn* H2v (2); *SienLek* 65; *GórnDworz* E7v (2); *HistRzym* 115v (4); *RejPos* 101 (3); *BiałKat* 66; *BielSat* C; *HistLan* F5 (3); *KuczbKat* 295 (2); *pánie* *Vrzędniku/ Strzeż* *byś* *kiedy* *nie* *był* *w* *łyku* *RejZwierc* 234c (9); *BielSpr* 39 (3); *MycPrz* I A4v (2); *BudNT* *Gal* 4/11; *ia* *lie* *boię* *bych* *nie* *był* *fałszywym* *Prorokiem* *StryjWjaz* C4; *PaprpPan* Ff3v; *ModrzBaz* 56 (2); *BielSjem* 9 (2); *CzechEp* 16; *KochJez* A4v; *Báććież* *by* *kto* *nie* *był/ ktoryby* *was* *złupił* *NiemObr* 79 (3); *KochFr* 5 (3); *KlonŻal* C4; *ReszPrz* 7 (3); *WisznTr* 32; *KochPieś* 9; *KochTarn* 76; *PudłFr* 69 (2); *ArtKanc* P9 (3); *BielRozm* 9 (3); *KochWr* 18 (2); *ZawJeft* 21; *ActReg* 51 (5); *KochPij* C4;

GrabowSet F4 (4); *OrzJan* 132 (14); *OstrEpit* A3v; *RybGęśli* B3v; *WujNT* 2.Cor 11/3 (7); *SarnStat* 1269; *SiebRozmyśl* Mv; *WitośŁut* A3; *VotSzl* B3 (2); *CiekPotr* 58 (5); *CiekPotrHerb*)?(3v; *CzahTr* H3 (3); By to ná cię nie pádło/ łtrzeż łie co nadłużéy. *GosłCast* 37 (10); *PaxLiz* A3v; *PudłDydo* B2 (2).

Frazy poprzedzające zdania z „by”: »Boże uchowaj [szyk zmienny], Boże zachowaj« (3 : 1): odpowiedzýał Iozef boże zachowáy bych ták miał tzyńýć *HistJóz* D3; *BielKron* 247; były dobre obyczáie [...] Boże vchoway by był miał ieden drugiemu w on čás co przykrego powiedzieć *Górndworz* H7v; *PudłFr* 21.

»nie daj (tego) Boże, Boże tego nie daj« (3 : 1): *RejJóz* A7v; Tá rzekłá/ nie day Boże/ bych w dom twoy plugáwy/ Miálá iść *RejZwierz* 46 (2); *HistRzym* 116.

»strzeż (Panie) Boże« (6): *RejZwierc* [193v]; *MycPrz* II Cv; multitudo medicorum occidit principem. Strzeż Boże/ by o náłzéy rzeczypołpolitéy tegóz niemówiono *KochWr* 37; *ActReg* 149; *VotSzl* A2 (2).

B. Oznajmujące (458) :

a. *Po vb dicendi et sentiendi zawiera stwierdzenie albo przypuszczenie, pewne lub prawdopodobne ze stanowiska zdania głównego: jakoby, że* (211) : *March*¹ A4; Druga [dziewka] rzekłá by fen miálá *BierEz* B3v (11); *OpecŻyw* 32 (14); *HistJóz* C4; *FalZioł* IV 32d (2); [Epikurus] powiadał by też dułza łpołu z ciałem ginęła. *BielŻyw* 103 (2); *GlabGad* G8; *LibMal* 1543/ 76v (6); *RejRozpr* A3 (2); *RejJóz* A7 (5); *SeklKat* Zv; *RejRozm* 401 (3); *RejKup* q8 (11); *HistAl* A4v; *BielKom* D8 (2); *GliczKsiqż* H7v; *LubPs* N3v; *GroicPorz* x2; Káždy by wiecznie żyć miał tułzyć łobie raczy. *RejWiz* 86 (13); cołz ábo mnimaćie byzmy co ziedli Krolewłkiego/ czyli że nam dáry dano? [Nunquid comedimus aliquid ex rege, aut munera nobis data sunt?] *Leop* 2.Reg 19/42 (3); *RejFig* Ee2v (10); *RejZwierz* 6 (3); Dokthorowie pomowili by przezyąbł *BielKron* 387 (30); *Górndworz* G (8); Zápomniałem byś ma corká byłá *HistRzym* 7v (9); *RejPos* 301; *BiałKat* 146; *GrzegŚm* 29; on nieborak mnima by w łáźni był/ á iżby go bárwierz goił *RejZwierc* 61 (5); *BielSpr* 27; *Strum* K3v; *WierKróc* B2; *PaprPan* V2v (2); *SkarŻyw* 501 (2); *MWilKHist* Hv (2); *StryjKron* 279 (2); *NiemObr* 99 (3); *WisznTr* 31; *KochPieś* 26; *PudłFr* 9; *ArtKanc* P3; *GrabowSet* C3v; *KołakSzczęśł* C2v (2); błądziłz/ gdy rożumiéłz/ by łłowá co mówim/ Żywot ták łtanowiły/ iáko więc wyłłowim. *GosłCast* 47; *PaxLiz* E3v; *KlonFlis* B2; *SapEpit* [B2v]; *KlonWor* 59 (3); *PudłDydo* A3v.

Powtórzenie spójników w tym samym zdaniu: by ... iżeby (1): mnimiał by káżdego komu łklanę dano/ Iżeby go y s przodkow tym náleiem zwano. *RejFig* Cc7v.

Konstrukcje eliptyczne (31): nalałli Cufzkę łfamotozrzeczego wkarczmie mnymayancz bi kogo dobrego prołchil go o pomocz *LibMal* 1543/67; *RejJóz* H8; Kupiec powieda ysby wierził by prawda. *RejKup* m8v (2); *RejWiz* 4 (2); *RejFig* A8; *RejZwierz* 115v (3); zábił podle krolá Kánclerzá [...] mnimáiąc by krol *BielKron* 106 (10); *KochSat* B; *Mqcz* 285a; *RejPos* 72v; *RejZwierc* 211; *BielSpr* 67 (2); *WierKróc* B; *GosłCast* 49; Mniema by włzyłcy łlepi *KlonWor* 58 (3).

b. *Zawiera treść podaną w wątpliwość, niepewną, często przy zaprzeczonym zdaniu głównym: jakoby, że, czy, czy by; an* *Mqcz*, *Modrz*, *quod Vulg* (154) : kto się nádział/ By Ezop ták kłámáć vmiał *BierEz* G2v (5); *OpecŻyw* 131v (3); *HistJóz* C4; *GlabGad* P5; Ia niewiem by Gryffowie byli gdzie na łwiecie. *MiechGlab* 63 (2); *BierRozm* 12 (2); *RejJóz* H6 (8); *RejKup* n2v (9); *KromRozm* I Cv (2); *KromRozm*

II d4v; DiarDop 107; GliczKsiąż K6; LubPs G (2); ieśliby mu ftroná wiáry wtym niedála/ by miał być Gołciem *GroicPorz m2 (4); KrowObr 219v (2); RejWiz 149v (6); OrzList f2v; nie wierzę by wyfluchał głos moy [non credo quod audierit vocem meam], Leop Iob 9/16 (3); RejFig Cc3 (2); RejZwierz 140v (8); BielKron 210 (2); Mącz 392b; Prot B3v; nie wiem by iáko żyw był ná biefiedzie. GórnDworz S (10); HistRzym 134; maczał kraty by nie oślábiał/ pociągafz kłotki. RejPos 138v (3); HistLan B3 (4); RejZwierz 238b (11); BielSpr 40v; MycPrz II B (2); CzechRozm 68; PaprPan Q3 (6); nie wiem by nie to było przyczyną wielu wojnam [haud scio, an haec sit causa multorum bellorum] ModrzBaz 116 (2); BielSen 8 (2); CzechEp 82 (3); nie mam wpamięci/ Bych cię [...] Y przez ten kiedy widział KochFr 87; ReszPrz 69; WerGość 223; WisznTr 13 (6); KochPieś 14; PudłFr 56 (3); Y któryż to człowiek słycał/ by fię tak sam BOG zniżyć miał ArtKanc B6 (2); ZawJeft 34; ActReg 89 (2); GórnTroas 9; GrabowSet G3v; OrzJan 37 (2); tą wyprawą nálfz/ wątpię by wkuráli WyprPl A3v (3); RybGęśli B (2); CzahTr G4v (4); GosłCast 4; PudłDydo Bv (2).*

Konstrukcje eliptyczne (6): Contigit tibi quod haud scio an nemini, Podkálá cie przigodá nie wiem by kogo táka. Mącz 245b; CzechRozm Av; krwie niewinney/ niewiemby nie więcej niż pijawká/ prágnałego CzechEp 164 (4).

c. Zawiera treść uznaną za niemożliwą, ze stanowiska zdania głównego nieistniejącą, nieznaną przedtem, nieistotną (zdanie główne zawsze zaprzeczone): jakoby, że; quod PolAnt, quia Vulg (93) : Animci ia o tym wiedział/Bý w więzieniu dziś siedzieć miał BierEz D3v (2); HistJóz B4 (2); BielŻyw 71 (2); RejPs 74v; Oczy ścirpieć nie mogą by łzy nie płynęły RejJóz O2 (3); RejKup ee2v (4); LibMal 1551/164v; LubPs N2 (2); RejWiz 136v (3); To iuż teraz rzec niemożefz/ by to nie był Bog żywy [Ecce nunc non potes dicere, quia iste non sit Deus vivens; Oto teraz rzec nie możesz, żeby ten nie był Bóg żyjący Wu] Leop Dan 14/23 (8); LeszczRzecz A4; RejFig Aa5v; RejZwierz 54; Zgrzeżyłem/ ábowiemem nie wiedział byśmi był miał záltepić drogę [Peccavi; quia non sciebam, quod tu stares in occursum mei in via] BibRadz Num 22/34; tho zá niepodobną rzecz ná świcie máia/ by miał Ocean vmarznąć BielKron 461 (11); GrzegRóżn [N3]v; SarnUzn H5; SienLek 107 (2); RejAp 33; GórnDworz Ff7 (5); HistRzym 13v (3); RejPos 355v (4); RejZwierz 60; PaprPan B3 (3); gdy raz dułzá ciálá Odbieży/ prozno czekać/ by fye wrócić miałá. KochTr 24; BielSjem 29; WisznTr 24 (2); ZawJeft 35; bym się miał dac wypchnąć [...] tego się wm niespodzieway nigdy ActReg 163 (2); GrabowSet T4; RybGęśli D3v; [Walek] záprzał by Idzięgo ránił. SarnStat 621; PowodPr 56; CzahTr H2v (2); GosłCast 20 (4); PaxLiz E4v; KlonFlis F2v; Nie vłyfzyfz tám nigdy by chwalono cnotę KlonWor 8.

Konstrukcje składniowe (4): nie rzkąc, by (2): A boday drugi iuż miał i kielichy fpełna Nierzkąc by mu ízła z owiec poftaremu wełna. KochSat B; CzechEp 199.

nie rzkąc, by ... ale; nie rzkąc, by ... lecz (1 : 1): [złe dzieci] nierzkąc by miały dbać ná fwe powinności/ Ale fzydzą z rodzicow HistLan B2v, F4v.

Konstrukcje eliptyczne (5): RejWiz 151 (2); gdy mu porodziłá fyna/ nie wierzył by iego/ zábił iá. BielKron 378 (2); PAtrzay [...] iáka to niedbáłość [...] iuż nie mowię by złość. RejZwierz 246v.

3. Wprowadza zdanie podrzędne podmiotowe (128) :

A. Z odcieniem modalnym optatywnym: żeby, gdyby; si Vulg (56) : Słufzećiem to ná mądrego/ By nie ftrácił gárlá fwego. BierEz S3v (2); OpecŻyw 94v (4); PatKaz I 5; mowiąc iżby mu to wdziętno

było by go chciała myetż za męża *HistJóz* B3v; *MetrKor* 46/175v; *BierRozm* 11; *March*³ V7v; *RejPs* 123 (2); lepiej bis milczała *RejJóz* H3v (4); *RejKup* c2v (2); *KromRozm I* Kv; *LubPs* V2; to była wola matki moiey/ Bych tu do ciebie zbieżał *RejWiz* 35v (4); *RejFig* Aa6v; *RejZwierz* 6 (2); *OrzRozm* P2; *BielKron* 31 (2); *HistRzym* 86 (2); *HistLan* D4v (3); *RejZwierc* 273 (2); *BielSpr* 28v; *WierKróc* B3; A to ieft naprzednieyfza powinność Praw/ aby nietylko kaźni okázowały grzełżacemu/ ale by też to włudźi wmawiały że fie niegodźi grzełżyc [Est autem id munus vel praecipuum legum, ut non tantum poenas proponant peccanti, sed etiam persuadeant peccare minime licere] *ModrzBaz* 70; *WerGośc* 221; Godziło fie tedy bym łobie wytchnęła *WisznTr* 31; *BielSjem* 20 (3); *ArtKanc* T6 (2); *KochWr* 37; *Górntroas* 27; lepiej mu było/ by fie był człowiek on nie národził [Bonum erat ei, si non esset natus homo ille]. *WujNT Mar* 14/21; *SiebRozmysł* H3v; *GosłCast* 16.

Powtórzenie spójników w tym samym zdaniu: aby ... by (1): fluffalo aby ta panną ktora myala boga porodycz [...] nygdy by byla nyezgrzełżyla *PatKaz III* 90.

Konstrukcja składniowa: nie tylko, by ... ale i: kogobyfście inákłżego poználi/ nie tylko byfście go fluchác mieli/ ale y ná drodze niech nie ma od was żadnego pozdrowienia. *RejAp* 18y.

a. Zawierające wyłączone życzenie: byle (1) :

Połączenie: »by jeno« (1): Snadźby lepiéy/ by ieno nieczuć żalu fwégo/ Twardą fkála gdzie ftanáć szród morzá huczného *KochFrag* 53.

B. Oznajmujące (72) :

a. Zawiera stwierdzenie albo przypuszczenie, pewne lub prawdopodobne ze stanowiska zdania głównego: żeby (32) : *RejJóz* E2v; Śnác fie wam zda bym żartował *RejKup* Tv (2); nie wádzi bychmy też y o tym wiedzyeli. *RejWiz* 41v (12); *RejZwierz* 143 (2); *HistLan* F3 (2); *RejZwierc* 245 (4); *HistHel* D; *Oczko* 37v; *WisznTr* 31; *PudłFr* 10; *GrabowSet* C (2); *KochFrag* 16; Bych winnym nie złzedł z światá/ to tylko w méy mocy. *GosłCast* 74.

Powtórzenie spójników w tym samym zdaniu: gdy ... by (1): boćby tho była iefzcze wietłza fromotá twoiá/ gdy iuż w tych łzedziwych leciech fwoich będącz [...] byś miał fprofnie [...] z drogi zbieżec *RejZwierc* 130.

b. Zawiera treść podaną w wątpliwość, niepewną, często przy zaprzeczonym zdaniu głównym: żeby (15) : Miłtrzu możeli być/ By mógł ieden morze wypić? *BierEz* D4 (2); *RejRozpr* E2v; acz to ieft trudna rzecz By fie łercze żałofci/ iuż tey miało ołtrzedz *RejJóz* B6v; *RejKup* n3; *MurzHist* K2; *BibRadz Eccli* 26/35; A wždy rzadko by ktory był rułzon tą cnotą *HistLan* B2v; *NiemObr* 175; trudno bych ia ciebie Miłowác miała *PudłFr* 28; *ArtKanc* P15v; *GrabowSet* Y2 (2); *CzahTr* G2v; to nie częłto bywa/ by w igrzyłká tákie Mężczyzny wywabiály białégłowy iákie *GosłCast* 50.

c. Zawiera treść uznaną za niemożliwą, ze stanowiska zdania głównego nieistniejącą, nieznaną przedtem, nieistotną (zdanie główne zawsze zaprzeczone): żeby; ut *Vulg* (25) : toć niepodobna/ By niewiáltá była zgodna *BierEz* C (2); *OpecŻyw* 181v (2); *PatKaz III* 97; *BierRozm* 4 (3); Nie twoy to wrząd Ozyałfu/ byś miał pálic wonny zápal Pánu Bogu [Non est tui officii, Ozia, ut adoleas incensum Domino] *Leop 2.Par* 26/18 (3); *BielKron* 460v; *KochSat* B4v; *HistLan* F6; Hoyny gdy włzytko łtráci nie może być/ By łpełná łławy miał poćciwey vżyć. *RejZwierc* 217; *MycPrz* II Bv; *BielSjem* 6; *ZawJeft* 43; *ActReg* 5; *GrabowSet* T4v; *ZbyłPrzyg* B3v.

Konstrukcja składniowa: nie tylko (...), by ..., ale (3): *RejWiz* 10; prosząc go aby nieco włożył brzemienia [...] Powiedział/ nie tylko by miał włożyć/ ale iefzczę przyczynić łrogością. *BielKron* 82v; *RejZwierc* 252.

Konstrukcja eliptyczna (1): Acz niektorzy powiedaią/ iż wzyął s łobą oyce łwięte do niebá/ ále nie łtoi v Proroká by oyce łwięte [...] ále wiodł więźnie *RejPos* 136v.

4. Wprowadza zdanie podrzędne przydawkowe (121) :

A. Z odcieniem modalnym optatywnym: żeby (55) : *BierRaj* 16v; Godzien Ezop cźci takowey/ By go wypuścił z niewoley. *BierEz* E4v (7); *FalZioł* V 31v (2); *BielŻyw* 148; *BierRozm* 24; *RejPs* 147; takye łerce rácz we mnye przypráwić/ Bych łie pilnoścýą zakonu twego tu mógł báwić. *LubPs* bb5v (3); *RejWiz* 19 (3); *RejZwierc* 12v (2); ogoliwłzy połłowi głowę/ wytłoczył ná łkorze pímo/ by od krolá Perłskiego odstąpili *BielKron* 116v (3); *RejPos* 224 (2); Piękny to zwyczaj łtarłszy nam oddáli/ By o nieprawdę w gęby łie pláłkali. *RejZwierc* 216; *WierKróc* B2; *PaprPan* Yv; *MWilkhHist* I2v; *BielSjem* 12; *KochSob* 61; *ArtKanc* N7v (7); Téy kaźni nie przyczyniay był nas miála zdrádzić. *GórnTroas* 61; *OrzJan* 137; *LatHar* 499, *SiebRozmyśl* H2; *CzahTr* I3v; *SzarzRyt* B2v.

Powtórzenie spójników w tym samym zdaniu: iż ... by (2): *BierEz* Lv; A włzakęm flyłzał decret czo gi łtarłszy wydał Iz gdzie by był nalezion by ten więźniem zołtał *RejJóz* O4.

a. Z odcieniem przyczynowym, wyrażające obawę po ub timendi itp.: żeby (8) : Z bojaźnią idzie do łóža, By tam nie namacał noża *BierRozm* 13; *RejFig* Dd4; *BibRadz Act* 5/26; bo łie obawali żołnierzow/ by im takich łzkod nieczynili *BielKron* 229v; *Mącz* 220b; *NiemObr* 94; *ActReg* 86; Dułzę mą trapią [...] Stráchem/ by vcźáiony Wąż/ nie brał chluby iákiey *GrabowSet* L.

B. Oznajmujące (66) :

a. Zawiera stwierdzenie albo przypuszczenie, pewne lub prawdopodobne ze stanowiska zdania głównego: który by, żeby (10) : *BierEz* Qv; *OpecŻyw* 35v (2); *RejKup* g3v; *RejWiz* 144v; *RejZwierc* 67v; Thákiegobych miał práwie zá mądrogo/ By iáko łiebye łzacował káźdego. *RejZwierc* 219v (2); Mamy náđzieię ná twoie cześkanie/ Był nas obronił wielowładny Pánie. *KmitaPsal* A2; *OrzJan* 90.

b. Zawiera treść podaną w wątpliwość, niepewną, często przy zaprzeczonym zdaniu głównym: który by, żeby (21) : A zaż kogo by nam pomogł namnieyłzego mamy *RejJóz* M (2); *RejKup* b5 (2); *BielKom* C3 (2); *LubPs* O4; rzadkie by łpokoiem było kłiążathko *BielKron* 255; *GrzegRóżn* Ov; *RejZwierc* 229v (2); takich ia nie cźuięby im [Wolskim] byli groźni. *PaprPan* G2v; *ArtKanc* N18; niewiem o żadnym łpofobie/ By mnie rátował *GrabowSet* I4 (5); z których [ludzi szlacheckich] máłoby łie náłázło/ by mieli mieć chuć y dołtátek vczyć łie náuk *SarnStat* 192; *CzahTr* Kv; *GosłCast* 37.

c. Zawiera treść uznaną za niemożliwą, ze stanowiska zdania głównego nieistniejącą, nieznaną przedtem, nieistotną (zdanie główne zawsze zaprzeczone): żeby (35) : *BierEz* A4v; ktorégo nigdy niewidáno by łie łmiál/ ale plakatz cześłto *OpecŻyw* Cv; *RejJóz* G6 (2); *LibMal* 1548/142v; Niemożec być chory taky. By mu czo nimialo pomoć *RejKup* f7 (5); *LubPs* H; *RejWiz* 80v (3); *RejZwierc* 54; iefzczem niewidział żadnego znich by łie ktory polepłzył/ iedno káźdy pogorłzył. *BielKron* 206v; *RejPos* 122v; *RejZwierc* 250 (3); *StryjWjaz* Bv; *PaprPan* Y4; *KochPs* 141; Bom łtrácił włzytkę náđzieię: By mię rozum miał rátować *KochTr* 18; *KochPieś* 37; *GrabowSet* I3v (8); *SiebRozmyśl* H3; *CzahTr* Cv.

5. Wprowadza zdanie podrzędne orzecznikowe: *żeby, co by* (25) : *BierEz* I3v; Iuż cżás ieft bych fie przywrocil ku oyttzu *OpecŻyw* 172v (3); *PatKaz* I 15; A takim iuż na tym ieft bis więzienie ćirpiał *RejJóz* I3; *RejKup* 5; táka Boża wola była/ By ty femną w ípoleczności żyła. *BielKom* G6; *LubPs* ccv; *RejWiz* 69 (3); Sędzia ma być by nie brał *RejZwierc* 18v; *RejPos* 288v; *KuczbKat* 140; *RejZwierc* 214v; *BudNT Ioann* 6/39; Byś ná wżem był fortunny będzyc me wołanie *PaprPan* B2; *GrabowSet* B (2); Kto táki/ by nieżyczyl íczęścia tego íobie? *OstrEpit* A2v; *WujNT Ioann* 6/39; *ZbylPrzyg* ktv.

Konstrukcje eliptyczne (2): Dość nią [sprawiedliwością] kuptzono. Cżás by przeftano. *WierKróc* B2v (2).

** *Bez wystarczającego kontekstu* (4) : Ni [...] Iefli nie/ wyjąwży bych. *Mącz* 246c; *WujNT* 369 (3).

** *Dubia* (2) :

W zdaniach anakolutowych (2): rozmyliwży fie ná to/ iż by nie ten dobrotliwy Pan/ ktory ná fie przyiał thákie ciało [...] zá cię to wżytko ćirpi *RejPos* 106; *ActReg* 166.

II. *W funkcji przysłówka* (592) :

1. *W porównaniu* (587) :

A. *Wyrażającym podobieństwo sposobu zachowania, czynności, cechy, przedmiotu do konkretnego przedmiotu etc.*: jak; quasi *Vulg, tanquam* *Modrz, ut* *Mącz* (468) : [Kalendula ziele] íemiączko ma [...] íkriwione trochę by trąbki *FalZioł* 71a; ony o chrzesczyani nicz niedbayą bi o sobaky *LibLeg* 11/44v; *LibMal* 1543/70; *RejRozpr* B3v (6); *LudWieś* B5; *RejJóz* F3v (2); *RejRozm* 397; ítobą zawídy kłopoty By wiednim worze dwa koty. *RejKup* g4 (10); *BielKom* Fv; Owa dziecie yeft by małpá *GliczKsiqż* Ev (17); *LubPs* N2; *KrowObr* 83; *RejWiz* 158 (115); A będzie mocność wáíłá/ by perz zgrzebi/ á íkutek wáíł íáko ííkrá [Et erit fortitudo vestra ut favilla stuppae, et opus vestrum quasi scintilla; I będzie moc wasza jako perz z zgrzebi, a dzieło wasze jako iskra *Wuj*] *Leop Is* 1/31 (15); *RejFig* Dd2 (12); *RejZwierc* 77v (46); zboża żiárná íłonce íufzy by ogień. *BielKron* 267v (10); *Mulseus sapor*, Słodeczny ímák by s miodem *Mącz* 236a (23); *BielSat* D2v (6); *GórnDworz* P3 (4); Głowy niewinne by kápuftę fieką. *RejZwierc* 228 (46); *KochMon* 35; *BudBib* 1.Par 12/8; *WierKróc* A3; A głos ie^{go}/ by głos wod mnogich [Et vox illius tanquam vox aquarum multarum]. *BudNT Apoc* 1/15 (4); *PaprPan* X4v (4); *ModrzBaz* 108v (2); *KochPs* 173 (7); Głos iego/ by piorunowy *KochFr* 130; *KochPhaen* 9; *WisznTr* 3 (2); *BielSjem* 6 (5); fráfunek podlany/ Táie by śnieg zágrzany. *KochPieś* 28 (2); *PudlFr* 10 (5); *ArtKanc* P18v (2); *BielRozm* 15 (4); *PaprUp* Gv; *Calep* 97b; *GrochKal* 20; *OrzJan* 19 (2); *JanNKar* C4; *SiebRozmyśl* F4; *CzahTr* Iv (2); *GosłCast* 6 (3); mów co krzeczy/ nie ítoy by niewiáftá. *RybWit* B3v (2); *ZbylPrzyg* A2v; *SzarzRyt* Cv.

Przysłowia: Solitus est versus fundere ex tempore, Zwykl tak wierfze pífac prętko by z proce bez rozmysłu. *Mącz* 398d; On zaráz by z biczá/ ze dwu iedno vcżynił íłowo *GórnDworz* P7; cóć fye zda w téy mierze? A ón prófto by z biczá *PudlFr* 13.

défcz leie by cébrem *PudlFr* 50.

my ná fwey woley by ná lepie ptacy/ Bez rozmyfłu giniemy *RejWiz* 37 [*idem*: 22, 104].

chodzi by Paw hárdó. *RejWiz* 188 [*idem*: *RejZwierc* 231a].

gdy według oney przypowyesci/ dziecie ma fie v oycá by pączek w máíle/ nic nye vcirpi/ nic nye vzna *GliczKsiqż* E4.

Prawie by piany płotu *RejKup* s8v; rádzęć dzierz fie cnoty by piyány muru *RejZwierc* 29v.
głupi by łádło/ przypowieść. *Mącz* 423d.

Pochmurno poglądaiąc/ by wilk ná káždego. *RejWiz* 167.

By o żeláznym wilku o niey łobie báią. *RejZwierc* 250v.

Połączenia: »nie inaczej (*a. inak*) (...) by« (11): z ziemie barzo obfitey nie inak by z raiu *RejJóz* M2v; *GliczKsiąż* I6 (2); *RejWiz* 133v (7); będą zniśczeni nie ináczey by źbło bárzo łuche [*consumentur quasi stipula ariditate plena; będą zniszczeni jako słoma suchości pełna Wu*]. *Leop Nah* 1/10.

»prawie (...) by« (6): *RejWiz* 159v (3); nogá zábolála/ Ták iż iuż była práwie by wágl poczerniała. *RejZwierc* 38 (2); *RejZwierc* 235v.

»tak (...) by« [*szyk* 17 : 4] (21): *RejJóz* E7v; dybiecze tak leniwo By więcz łkiem [*lege*: z kijem] na złe Piwo *RejKup* t2; *GliczKsiąż* H4v (2); *RejWiz* 178v (4); Wężam by ty kielbáły ták długiego zábił. *RejFig* Ee2v; *RejZwierc* 143 (3); *Mącz* 476b (3); *RejZwierc* 212v (2); *PaprPan* V4 (3); *PudłFr* 5.

a. W porównaniu wyrażającym podobieństwo do postaci lub rzeczy mitologicznych, baśniowych, literackich: *jak*; *tanquam* *Modrz* (4) : Bo fie on iuż łobie zda by Iupiter práwy. *RejWiz* 48; ktorzi by osłowie Kumáńscy (wedle ftárey básni) gdy z nich cudzą łkorę zedrá/ w łwoiey łię okázác mułzá [*qui tanquam asini Cumani (ut narrat fabula) aliena detracta in sua ipsorum pelle conspiciuntur*]. *ModrzBaz* 135 [*cf* osłem Kumáńłkim onego zowá/ gdy łie kto głupi zá mądrego popiłuie *ModrzBaz* 135 *marg*]; *KochFr* 124.

Połączenie: »nie inaczej, by« (1): nyeináczey by z onego rogu kozy Amáltij ktora łowilłá karmiła/ wolno á łácno będzie dołiác czegoby chcyáł *GliczKsiąż* N.

b. W porównaniu wyrażającym podobieństwo sposobu zachowania, czynności, cechy, przedmiotu do kogoś (czegoś) bliżej nieokreślonego: *jak*; *quasi* *Modrz*, *tanquam* *PolAnt* (33) : Włzakoż by czego złego Chroń fie dnia gorącego *LudWieś* B5v; Prawdác yeft iżci náuká yeft by yáki hándel á kupyectwo *GliczKsiąż* M6 (6); *LubPs* R2 (2); Miełiác/ Słóńce/ y gwiazdy iáko łłuzá iemu/ Swiećac we dnie y w nocy by komu dobremu. *RejWiz* 50 (5); A gdy ie ták zwiázáne tu do nas przywiedli [...] iákoby iákie niewolniki/ á owłzem by iákie zdrayce á łotry [*Qui et vinctos adducentes eos ... tanquam mancipia, potius autem tanquam proditores PolAnt*] *Leop* 3.*Mach* 7/4; *RejZwierc* 137; *Mącz* 231c (2); *Prot* C; *GórńDworz* I7v; *BielSat* D [*idem BielRozm* 24]; áza łię niedawa znác by iákim zniebá znákiem [*quasi coelesti signo*] *ModrzBaz* 79v; *MWilkHist* E3v (2); rzemieśniczek by co vczonego/ Spiewa rymy *KlonŻal* A2; *BielRozm* 24; *OrzJan* 25; płynie łobie by co łtátecznego/ Iák Bołman *KlonFlis* E4; *SzarzRyt* B3.

Połączenie: »nie inaczej (...), by« (4): zuchwálłtwem y rołpułtą/ nye ináczey by rdzą yáką záplówáne *GliczKsiąż* F6 (4).

B. W ogólnym określeniu podobieństwa okoliczności, jakości, stanu: *jak*; *instar* *Mącz*, *quasi* *Modrz* (115) : *RejRozm* 405; Kolaczes by wiec wpułty dom *RejKup* e4 (4); *BielKom* B2; co ich kolwyek w myełcye było/ zebrałłfy fie by ná gwałt álbo ná ogyeń runęli fie *GliczKsiąż* H7 (4); Choć mu fie [*chłopu*] ze łbá kurzy/ by o łwiętym Ianie. *RejWiz* 192 (33); będzie wełółe ferce ich by od winá [*laetabitur cor eorum quasi a vino*] *Leop Zach* 10/7 (2); *RejZwierc* 4v (7); wołáiąc by łzalení *BielKron* 456v (6); *Instar* adverbium, Ná ten xtałł/ yákoby [...] *Instar* mortis, By łmierć. *Mącz* 171b (13);

GórnDworz E8; *BielSat* C4v (2); *KuczbKat* a2; *RejZwierc* 247 (7); *BudNT Apoc* 1/17 (2); *PaprpPan* Aa3v; Bo był niektory Senator/ ktoremu fię zdáło/ żeby w Rzeczypołpolitey by iednę zbożności gorę zbudowano [*Erat enim non nemo, qui quasi „Montem Pietatis” extruendum e republica esse putaret*] *ModrzBaz* 121 (2); *SkarŻyw* 599; *MWilkHist* D; *KochFr* 23; *WerGośc* 226 (2); *WisznTr* 23; *Spię/* á myślę by ná iáwi. *KochSob* 60; *PudłFr* 41 (3); *BielRozm* 33 (2); *GrabowSet* Q2; *OrzJan* 101 (2); On/ by ná złość/ kazał mi wżytkié kramy fkupić *WyprPl* A2v; *JanNKar* Cv; *SarnStat* *6; *CzahTr* I4v; *GosłCast* 25.

Połączenia: »tak(ci) (...) by« [szyk 3 : 2] (5): Tak ci chodzi by ízalona *RejJóz* C5; *RejWiz* 130; By ná gwałcie ták wołamy. *MWilkHist* C4v; *SarnStat* 1306; *GosłCast* 15.

a. W określeniu rzeczy fałszywej, o pozorach prawdy: *niby* (3) : Będziec fię łgarz zdał by Anyoł fwiátłości *RejZwierc* 217; O czym tám zgoła BOg nic nie mówił [...] iáko to X.K. by prawdę iftą twierdzi. *CzechEp* 293; *KochFr* 130.

C. W określeniu podobieństwa ilościowego: *tyle co, jakby* (4) : tám tych wżędy pełno/ by w ízpizárni ízczurkow. *RejWiz* 164v; *RejFig* Aa4v; Co rozumku by náplwał/ ále go tu dofyć *RejZwierz* 71; więcej niżli fto domow by iákie miáfteczko zbudowáli *BielKron* 288.

2. Wprowadza wyraz określający rzeczywistą rolę charakter kogoś (czegoś) wcześniej wymienionego: *jako; velut* *Vulg* (5) : Niewiáftę złą by Swinię/ zázwdy málowano *RejZwierz* 118v; Stał fię Pan by nieprzyiaćiel [*Factus est Dominus velut inimicus*] *Leop Thren* 2/5; *BudBib Ez* 33/31; Chłopi nas [*niewiasty*] zniewolili/ ieftełmy by fłudzy *BielSjem* 11; iż fię náyduie fłów niemáło, gdzie fię /i/ by confonans okázuie, iáko tu/ Wiem ia *JanNKar* E4v.

III. W funkcji partykuły (493) :

1. Żądającej (230) :

A. W zdaniu pojedynczym lub jednym ze zdań współrzędne złożonych: *niechby, oby; z odcieniem modalnym irrealnym: gdyby; utinam* *Mącz* (191) : Páni liřzko by wiedziáła: Rodziřz liřy trzy áłbo dwa/ Iać [*lwica*] iednego ále wżdy Lwá. *BierEz* K4v (6); *OpecŻyw* 113 (3); *LibLeg* 7/97v (2); *RejPs* 177; *RejRozpr* I; *SeklKat* A4v (3); bylesz yusz w wiezy ale ieszcze bendziesz w nyey gnył do woley do nassey y na ostathek bycz się czo gorszego ieszcze nyepzidalo. *ZapWar* 1548 nr 2656 (2); *RejKup* p2v (2); *MurzHist* Rv; *KromRozm III* N3; Ach bych mogł wiedzyeć pewny čás dni moich vbogich *LubPs* K4v (3); *GroicPorz* ii4; *RejWiz* 78v (12); *Leop* 2.Par 32/4 (3); *RejFig* Cc4 (5); *RejZwierz* 12 (2); *OrzRozm* Qv; *BielKron* 149v (4); O admirantis, o utinam, O by to ták było/ o boże day to *Mącz* 256a; Si cum scientia sociaverint diligentiam, By ku vmiętności [!] przidáli pilności. *Mącz* 398b (15); *OrzQuin* D2 (2); *SienLek* 72 (2); *RejAp* 24v; *GórnDworz* S7; *HistRzym* 63; *RejPos* 197v (5); *BielSat* H2v (2); *HistLan* E2v; Oy byř thy hárnářz ízorował *RejZwierc* 233v (12); *KochMon* 22; *RejPos* Wstaw [110³]; *HistHel* Bv; *MycPrz* I A3 (3); *WierKróc* B2; *CzechRozm* 164v; *PaprpPan* Ff3 (2); *SkarJedn* 167; *SkarŻyw* 225; *BielSjem* 19 (5); w tym grobie Leży [...] Białągłowa vczciwa/ y fercá wielkiego/ By v śmierci okrutnéy było co wáźnego. *KochFr* 53; *KochPieř* 36; *ArtKanc* N17v (3); *ZawJeft* 41 (2); *GrabowSet* R3v; *KochFrag* 17; *SkarKaz* 551b; *CiekPotr* A3 (2); *GosłCast* 36 (4); *SkarKazSej* 668a; Bodáy nas powietrze porwáło [...] By nas pędziło z letniego zachodu/ Do miłey Polłki *KlonFlis* H4; *SkorWinsz* A3v (3); *SapEpit* B3 (3).

Powtórzenie partykuł w tym samym zdania: by... aby (1): Tákżeby też ci ńtanowie [...] ieńliby ńie niechcieli bać oney ńrogiey licźby z włodárńtwa soiego [!]/ áby nie tylko ńobie y pátrzyli/ y myńlili *RejPos* 281.

Przysłowie: kiedy kto iedno z drugim/ nie bárzo trefnie ńpoi [...] iáko owo mowią/ By práwi cznotá tu byłá/ a ńobola czápká. *GórnDworz* R8v.

Połączenie: »(o) Boże, by« (11): Dobrze ńie nam przy oytzu wodziło/ Boże bý tak przy ńinie býło *KlerPow* 11; *WujJud* 215; *PaprPan* B3; oná rzecze: Boże bych byłá przed dwiemá láty lepiej o ńobie rádziłá. *SkarŻyw* [237] (2); *ZawJeft* 7; *SkarKaz* 351b (3); BOże by iák narychley tego ńmutku pozbyć *PaxLiz* B3; *SkarKazSej* 671a.

Frazy: »by to Bog dał« (1): by to Bog dał, ábyś ńię zdrow wrocił *CiekPotr* 46.

»by wiedzieć« (1): rzecze/ by wiedzieć práwi/ co to zá pará *GórnDworz* R8.

W pozdrowieniu (1): DObry wieczor W.M. moy Pánie Doktorze [...] BYście zdrowi ná długość w zaiem Pánie brácie *PaxLiz* B4v.

W zaklęciach dobrych (8): optantis vel testantis, Ita me Deus amet. Bych ták pánie boże zdrów był. *Mącz* 175c; Byńmy ták zdrowi byli yáko go z yego dárem wybię precz z domu. *Mącz* 338d (5); *OrzQuin* C; Wrodziłeś ńię płcią by ty zdrow w niego [ojca] *RybWit* C2v (2).

W zaklęciach złych, przekleństwach (4): *OpecŻyw* 112v; by ty zabít odraná *ForCnR* D; coź czynińz/ by cie vtopiono *RejFig* Aa6v; Nie byli by go zábito *RejZwierc* 236.

a. *W połączeniu z wyrazami „jedno”, „tylko” wprowadza w zdaniu twierdzącym życzenie wyłączne, w zdaniu zaprzeczonym usilne życzenie „negatywne”*: byle; modo *Mącz*, *Modrz*, si quidem *Mącz* (27) : Bychmy iedno ná lewicy Y z księdzem niebyli wńyťcy. *RejRozpr* A2v; *RejJóz* Ov; By też iedno przełożeńi ńłufńnym opáńrenim ná godne ludzi báczność mieli *GroicPorz* B4v; *Leop* 4. *Esdr* 4/39; Si quidem istuc impune habueris [...] byś ńie yedno sucho ztąd wywióśł. *Mącz* 489b (7); *OrzQuin* M2 (2); *HistLan* F6; *RejZwierc* 84 (2); prońzē/ on to przekład miey zá cźiy chceńz/ iednoby nie zá moy. *BudNT* d; trzebá w tem wńelákiem i ńpofoby/ by iedno vczciwemi/ przekázáć [impediendi sunt omnino quibuslibet, modo honestis, rationibus] *ModrzBaz* 103; *CzechEp* 92 (3); *KochFr* 33 (2); *PaprUp* F3; *ZawJeft* 32; *GórnTroas* 56; *PowodPr* 34.

B. *W zdaniu wtrąconym: niechby, oby* (5) : *LibLeg* 11/142; (bych kogo nie obráźił) *BielKron* 183; táką miárká byś mi iedno wierzył/ Káźdemu táń odńypá/ iáką też tu mierzył. *RejZwierc* 271; *WujNT* 2. *Cor* 11/16; ZŁODZIEIE záś/ byś wiedziáł/ róźnego ńá y ci Cechu *KlonWor* 5.

C. *W zdaniach podrzędnie złożonych na początku drugiego z kolei zdania, nadrzędnego, lub przy odpowiednim spójniku tegoż zdania: niechby, oby* (34) : Coć Bog dał/ by nátym przeńtał. *BierEz* N4v; *OpecŻyw* 38 (2); *RejJóz* K5; *RejKup* Ev; iźby táń odpoczywáłá głowá ńwyętońliwońci/ gďzye byłá głowá zabobonow á gďzye kńyążetá pogáńow przebywáły/ táńby kńyążetá końcyońow myeńńkáły *KromRozm* III O3; *LubPs* ii; *RejWiz* 14 (2); *Leop Matth* 18/6; Poki nie mam bych cudzey ńkory nie ńzácował. *RejFig* Cc6; *RejZwierc* 2v (3); *SienLek* 194; *BielSat* L4v [idem *BielSjem* 28]; *RejZwierc* 248; *WierKróc* B3; *BudNT* 1. *Thess* 4/1; iáko żyto/ y mokre rzeczy wedle pewney miáry przedawáią/ ták by też mięńo/ ńyry/ máśńo [...] ná wagę przedawano. *ModrzBaz* 33 (5); *MWilkHist* D3v; Ktory wńápi ná vrząd by páłcy popráwił *BielSjem* 28 (3); *ArtKanc* N4 (3); *ActReg* 105; *SkarKaz* 516b; *GosńCast* 60.

2. Ograniczającej (151) :

A. W zdaniu twierdzącym: *bodaj, chociaż; vel Modrz* (14) : *GlabGad* L; wftąpienie ná lewo/ by o włos/ wieczną łromotą pachnie *GórnDworz* D5; *HistRzym* 65; *Strum* O4; *PaprPan* Tv; łkoro by namnieyłza o woynie nowiną pocźnie powłtawác [Ubi vero vel minima apparent belli fama] *ModrzBaz* 102; *CzahTr* H2v.

Połączenie: »by namniej« (7): Salomon bybył kiedy w tyi toniei był [...] abo to bynamniei poznał/ co się dziś zemną dzieie/ nigdy by tego/ nie powiedział. *MurzHist* O4v (2); *RejWiz* 56v (2); pátrzay co tho iełt záczać w łobye by namniey wiary *RejPos* 278; *HistHel* D3; *PaprPan* T3.

B. W zdaniu przeczącym: *ani, ani nawet* (136) : przemowitz niemogła byiednégo łłowa. *OpecŻyw* 113v; *PatKaz II* 70v; *PatKaz III* 95v; *SeklKat* Z3v (2); *RejKup* bb3; *RejWiz* 147v; Zaden łnich niemogł mu ná tho odpowiedzieć by łłowá [Et nemo poterat ei respondere verbum] *Leop Matth* 22/46; *BibRadz Ps* 34/21; Somnum hac nocte non vidi, Nie włypiałem by drobiny tey nocy *Mącz* 494a (2); *HistLan* A3; *Strum* O4; dla niego by namnieyłzey łzkody podiac niehcemy *WysKaz* 12.

Połączenia: »by kaska (a. kęsa)« (9): zołci w łobie niema by kęła *FalZioł* IV 4b; Minime gentium, By kaská ná świecie nic. *Mącz* 222d (5); *GórnDworz* E3v; prálatowi by káłká nie miło *KochFr* 25 (2).

»by krzyny« (2): Minime omnium [...] By krziny *Mącz* 222d; nie każę obłokom pułzczać dżdża by krzyny *ArtKanc* K6.

»by trochy (a. troszki)« (3): Bos ty o Zakon by trołłky Niedzbał [!] *RejKup* dd3v; A wždy łie ich nie łęka [...] by trochy. *PaprPan* Bb4 (2).

a. W zdaniu przeczącym lub przeciwnym w połączeniu z przysłówkiem „namniej”: *wcale nie, ani trochę; minime Mącz, Modrz, non Vulg* (109) : naydzie mnogie ludzie woniey nie czuiące by namniey *GlabGad* B7v; *MurzHist* R (8); wiele punktów nad literami/ druku bynamniei niechedożą [!] *MurzOrt* B; *LubPs* N2 (8); *RejWiz* 24v (2); *RejFig* Cc; *BibRadz I* 4 (2); Minime gratum spectaculum, By namniey *Mącz* 222d (6); *HistLan* D4v (2); *WujJud* 24v; to mi łię by namniey niepodobáło. *BudBib I* c2; *MycPrz I* C2v; *WierKróc* B2v; *CzechRozm* 99 (6); *PaprPan* I3 (9); ná cudze wyłtępki názybýt przedárli oczy: á ná łwe by namniey [in aliorum erratis sunt nimium oculati, in suis minime] *ModrzBaz* 140v (4); Tej podobno tá powieść gmyłli: mnie by namniej. *KochOdpr* C2v; *CzechEp* 236 (6); *KochPhaen* 2; *KochSz* C; *WerGość* 222 (3); BY namniey w tym nie wąpię *WisznTr* 9 (3); *BielSen* 18; *KochPieś* 52; *WyprPl* C2; Ná czterech łię zmyłłách omyłł y Izáák [...] tylko ná piątym/ to iełt/ łłuchu/ bynamniey. *LatHar* 386 (6); *RybGęśli* D3; mowia/ że nádzieiá náłzá włpiera łię tylko ná obietnicách Bożych/ á bynamniey ná vczyńkách náłzych. *WujNT* 540 (2); *SiebRozmyśl* K3v; *CiekPotr* 35 (2); *CzahTr* C4v (5); *PaxLiz* C4; *ZbyłPrzyg* B4v (5); *SzarzRytLeśn* ktv.

W odpowiedzi przeczącej (13): A Antichriłt/ izali [...] iełt ołpáłym/ żeby nie miał bronić krolełtwá łwego? by namniey. Owłzem łie tak o łie łtára [...] *CzechRozm* 255v (4); Zali kiedy wilká owcá przełłáduie? by namniey: ále wilk owcę. *CzechEp* 37 (5); Mniemaćiełz ábych przyłzedł dáwać pokoy ná ziemię? Bynamniey/ mowie wam: owłzem rozłłączenie [Non, dico vobis, sed separationem] *WujNT Luc* 12/51 (4).

3. W funkcji partykuły koncesywnej: *nawet, choćby, często* w połączeniu z wyrazami „też”, „i”, „dobrze”; *vel Mącz, quantumvis Modrz, licet Vulg* (105) : [Baranek] gdy od matki zabłádzi by też

w tyfiaczu Owiecz/ tedy ią po głofie pozna. *FalZioł* IV 2a (4); *BielŻyw* 41 (2); *GlabGad* K4 (3); konie by tez na wrzedliwfe chocia zdechle [...] za nalepfzą zwierzynę maią. *MiechGlab* 22; *WróbŻółt* *Glab* A3; *RejRozpr* D4v; *SeklWyzn* C; *RejJóz* Q (2); *RejKup* n5 (2); *MurzHist* T3 (5); *MurzNT* 78v (2); *KromRozm III* A3v; *Diar* 27; *DiarDop* 115; By nawiętfzy zuchwálec przed nią precz vciecze *BielKom* F5; *LubPs* aa3v; *KrowObr* 142; nigdy nie zábłádzi by w nagłębłzym lefie. *RejWiz* 129v (3); *RejZwierz* 80 (2); *BielKron* 239 (2); Ego illa non caream [...] vel totum triduum, Ter. Yabych fie przes niey nie miał otrzymác [...] by też y przes cále trzy dni *Mqcz* 38c; *GórnDworz* H6v (4); *RejPos* 48v (7); *BialKat* 371; *RejZwierz* 62 (5); *BielSpr* 62 (2); *WujJud* 109 (3); *WujJudConf* 102; *RejPosWstaw* [143⁴]v; *PaprpPan* T4 (2); bez ktorego pomocy żadna moc by nawiętfza/ żadna rádá by nalepfza nam niepomóże [*sine cuius ope nullae vires quantumvis magnae, nulla consilia quantumvis bona nobis proderunt*], *ModrzBaz* 127 (8); *Oczko* 2v (3); *KochPs* 19; ktoby chciał być dobrym Chryftyáninem/ nie ma nikomu/ by też y heretykowi [...] zlorzeczyć *CzechEp* 101; *KochPieś* 51; *ZawJeft* 21; *GostGosp* 34 (3); *LatHar* 117 (3); oczkolwiek prośić będżiefz damci/ by też połowicę kroleństwá mego [*quidquid petieris dabo tibi, licet dimidium regni mei*]. *WujNT Mar* 6/23 (3); Roki Wiślickié máią byđz fądzoné/ by też y cáły tydzień/ áż fie odpráwią *SarnStat* 724 (7); *GrabPospR* K3v (3); *PowodPr* 37; Młodemu też by namędrfzemu/ nie przyftoi ftóre náuczác *SkarKaz* 42b; *CiekPotr* 51; *CzahTr* H2 (2); *GostCast* 23; *KlonWor* 8.

4. W funkcji partykuły wskazującej możliwości (5) :

A. Alternatywne: bądź – bądź, czy to – czy to (3) :

Połączenia: »by ... albo« (1): ktory co pierwey poft rzeli z łuku to iego/ by nabogátfzy álbo naubożfzy człowiek *BielSpr* 68.

»by ... by« (1): przykazve abisczie [...] siie dowiadowali o poddanich Krolia polskiego ktorzi będą zawiedzieny wniewolia, bi skroni polskiey bi y sbraczlawia *LibLeg* 10/57.

B. W połączeniu ze spójnikiem „leć” wskazuje jedyną możliwość: chyba (2) : Bo żaden czeladnik niema bycz od rzemieřła odrzuczon, lecz by dla fwei niewiernořci albo niecznotliwego zachowania przeciwno panu Miřtrzowi swemu. *ListRzeż*; thylko od pułnocy przyřtęp [*do Pesztu*] ále w rowni/ przeto fie bliřko niedádzą położyć wořku/ lećby zá řzańcámi *BielKron* 314v.

5. W funkcji partykuły pytajnej: czy (2) : Pánie pátrz by then tho řwięty ktorego řzukáią nie był nářz pielgrzym *HistRzym* 125; Przeciw řobie widzyáleř kiedy miecz dobyty [...] Bá rzeczeńz iřem widzyáł/ by iedno przyřtoynie [...] Nie przyřtoi mądremu wydzyerác cudzego *PaprpPan* B3v.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (2) : *RejPosRozpr* b3v; *WujNT* 39.

*** *Dubium* (1) : Tu narazie oto Dzierzawy ktore mu się nawiecznosc daley by nie moze diligentia zeby było to do skutku nie przyszło, wiec y Pany Bathore przypomnieć *ActReg* 79.

Cf 2. BYĆ, BYŻ